

Σχολή Κοινωνικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης

Πτυχιακή Εργασία

Θέμα: «Πτυχές εξωτερικής πολιτικής Ελλάδας – Τουρκίας στη Μεσόγειο»

Επώνυμο: Φτούλης

Όνομα: Χρήστος

Αριθμός Μητρώου: 2755

Επιβλέπων καθηγητής: Ξενάκης Δημήτριος

PEΘYMNO 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	4
Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1.....	6
Θεωρητική προσέγγιση	
1.1 Εξωτερική πολιτική.....	6
1.2 Εθνικό Συμφέρον – Εδαφική ακεραιότητα.....	9
1.3 Ασφάλεια – Δίλημμα ασφάλειας και ισχύος.....	11
1.4 Παράγοντες εξωτερικής πολιτικής.....	16
1.5 Διαδικασία λήψης αποφάσεων και όρος Αντίληψη.....	17
Κεφάλαιο 2.....	21
Ελληνοτουρκικές Σχέσεις	
2.1 Ιστορική αναδρομή.....	21
2.2 Μετά – Ελσίνκι Εποχή – Στρατηγική εξισορρόπησης.....	25
2.3 Στρατηγική Ελλάδος και όρια εξισορρόπησης.....	29
2.4 Στρατηγική Τουρκίας και όρια εξισορρόπησης.....	31
2.5 Νταβουτογλιανή προσέγγιση και ανάληψη εξουσίας από το ΑΚΡ.....	33
Κεφάλαιο 3.....	38
Ελληνοτουρκικές Επιδιώξεις στο Αιγαίο	

3.1 Ελληνική πλευρά.....	41
3.2 Τουρκική πλευρά.....	44
3.5 Κυπριακό ζήτημα – σημερινή πραγματικότητα.....	46
3.6 ΗΠΑ – ΝΑΤΟ: Προμηθευτές ασφαλείας στο Αιγαίο.....	50
Κεφάλαιο 4.....	52
Μεσόγειος – Ζητήματα ΑΟΖ	
4.1 Ελληνική εξωτερική πολιτική – ΑΟΖ.....	55
4.2 Τουρκικές Θέσεις για την οριοθέτηση ΑΟΖ.....	57
4.3 Υδρογονάνθρακες στην Κύπρο – Πολιτική Τουρκίας.....	61
4.4 Λύσεις στο Κυπριακό;.....	63
Τελικά Συμπεράσματα.....	65
Βιβλιογραφία.....	66

Περίληψη

Η εξωτερική πολιτική έχει ως στόχο το εθνικό συμφέρον των κρατών. Ειδικότερα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον η εξωτερική πολιτική των κρατών πρέπει να προσαρμόζεται και να αναπτύσσεται στις εκάστοτε συνθήκες και να καλλιεργούνται μέσω της διπλωματίας οι σχέσεις ανάμεσα σε κυρίαρχα κράτη. Ως προς τη δομή της εργασίας στο πρώτο κεφάλαιο, προσπαθούμε να ορίσουμε την έννοια και το περιεχόμενο της εξωτερικής πολιτικής όπως κατανοήθηκε και αναλύθηκε από τους εκάστοτε διαμορφωτές της. Στο δεύτερο κεφάλαιο λαμβάνοντας σαν κεντρικό άξονα την ΕΕ. μελετάμε τις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας ως επιλογή προσανατολισμού και εξευρωπαϊσμού της εξωτερικής πολιτικής των χωρών, αλλά και τα όρια που αυτή θέτει. Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφονται οι βασικές πολιτικές διαφορές και επιδιώξεις των δυο χωρών μέσα σε ένα πλαίσιο εποπτείας των Ηνωμένων Πολιτειών και του ΝΑΤΟ στο Αιγαίο. Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρείται η προσέγγιση της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης από το ελληνικό κράτος στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου θαλάσσης ενώ παράλληλα εντοπίζονται οι σημαντικότερες διαφορές της ελληνικής και τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στη Μεσόγειο. Ο σκοπός της εργασίας είναι να αναδείξει την πολυετή διαδρομή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής όσον αφορά την Τουρκία καθώς και την επαμφοτερίζουσα πολιτική της Τουρκίας στα εξωτερικά θέματα. Έτσι λοιπόν εντοπίζονται οι βασικές διεκδικήσεις Ελλάδας και Τουρκίας όσον αφορά το δικαίωμα ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας στη Μεσόγειο προκειμένου να κατανοηθούν οι επιδιώξεις των δυο χωρών.

Εισαγωγή

Μια ματιά στην μεταπολεμική ιστορία αποκαλύπτει ότι η ελληνοτουρκική διένεξη μετατράπηκε με την πάροδο δεκαετιών σε μια απόλυτη σχέση πολιτικής ισχύος. Η κλασική εικόνα των ελληνοτουρκικών διαφορών ανταποκρίνεται απόλυτα στις προβλέψεις της θεώρησης των πολιτικών ισχύος για συμπεριφορές επιθετικής ασφάλειας και μεγιστοποίησης ισχύος. Μετά από αρκετές δεκαετίες ιδιαίτερα κακών σχέσεων, έχουμε εισέλθει από το 1999 σε μια περίοδο χαμηλής έντασης και προσέγγισης, που χαρακτηρίστηκε από την διπλωματία των σεισμών, την ελληνική συγκατάθεση στο Ελσίνκι για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας, την ανταλλαγή επισκέψεων από πολιτικούς και ανώτατους στρατιωτικούς αξιωματούχους των δυο χωρών. Συνακόλουθα η υπογραφή αρκετών συμφωνιών χαμηλής πολιτικής και μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης καθώς και η εντυπωσιακή ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων οδήγησε στο να καταστεί σαφές η αμοιβαία προσέγγιση συνεργασίας των δυο πλευρών. Ακόμα η πραγματοποίηση διερευνητικών συζητήσεων σε επίπεδο γενικών γραμματέων των υπουργείων εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με το ενδεχόμενο οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας συνετέλεσε προκειμένου να ξεκαθαριστούν οι επιδιώξεις των δυο χωρών. Παρ όλα αυτά η τουρκική εξωτερική πολιτική δεν έχει μεταβάλλει σχεδόν καθόλου την συμπεριφορά της στο αιγαίο αυτά τα χρόνια με αποτέλεσμα να συνεχίζονται μικρό-εντάσεις οι οποίες όμως μπορούν να οδηγήσουν σε σοβαρότερα αποτελέσματα στις σχέσεις των δυο χωρών. Και στις δυο πλευρές του αιγαίου, η αντίληψη της πραγματικότητας αποτελεί ένα δυναμικό στοιχείο. και στις δυο χώρες, υπάρχει ισχυρή πεποίθηση ότι ο «αντίπαλος» συντηρεί και ακολουθεί αναθεωρητική πολιτική. Απότοκο αυτού είναι η χαρακτηριστική ανασφάλεια και αύξηση της καχυποψίας που προβάλλεται ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία.

Κεφάλαιο 1

Θεωρητική προσέγγιση

Εξωτερική πολιτική

Από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχει γίνει γνωστό στην ευρύτερη κοινή γνώμη ότι εξωτερική πολιτική είναι το είδος της πολιτικής εκείνης που ασκεί μια κυβέρνηση για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων και για το χειρισμό υποθέσεων που συνδέονται με την πολιτική άλλων κρατών. Η εξωτερική πολιτική κατανοήθηκε πλατιά ως μια έννοια ταυτόσημη τόσο με την ύπαρξη προβλημάτων εξωτερικής πολιτικής (πχ κυπριακό, η διαμάχη στα βαλκάνια) όσο και με τον τρόπο αντιμετώπισης τους. Στο χώρο της όμως εντάσσονται κι όλα τα θέματα που σχετίζονται με τις σχέσεις που αναπτύσσει ένα κράτος με άλλα κράτη και με διεθνείς οργανισμούς. Η ένταξη παραδείγματος χάριν ενός κράτους σε ένα διεθνή οργανισμό και οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται από μέρους του στα πλαίσια των διεθνών θεσμών ανήκουν στην εξωτερική πολιτική.¹

Η εξωτερική πολιτική είναι η επίσημη διεθνής συμπεριφορά των κρατών, η πολιτική τους στη διεθνή σκηνή, οι πράξεις, οι αντιδράσεις, η στάση και οι στόχοι ενός κράτους σε σχέση με άλλα κράτη και διεθνή ζητήματα. Είναι «η προσπάθεια των κυβερνήσεων να επηρεάσουν ή να διαχειριστούν γεγονότα και εξελίξεις που διαδραματίζονται εκτός συνόρων, συνήθως, αλλά όχι αποκλειστικά, μέσα από τις σχέσεις που αναπτύσσουν με κυβερνήσεις άλλων κρατών».²

Ο τελικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους είναι, όπως είχε υποστηρίξει ο Morgenthau η προαγωγή του εθνικού συμφέροντος μίας χώρας (κατ' αυτόν με όρους ισχύος), όπως αυτό ορίζεται από την κυβέρνηση της σε μία δεδομένη ιστορική στιγμή με στόχο τη μεγιστοποίηση των κερδών και την ελαχιστοποίηση των

¹ Βαρβαρούσης, Π., (2004). *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική πολιτική στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση Σελ. 171.

² Heywood, A., (2013). *Διεθνείς σχέσεις και πολιτική στην παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική. Σελ. 231.

ζημιών.³ Το εθνικό συμφέρον είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τους κύριους στόχους, τις επιδιώξεις και τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Αφορά κατά πρώτο λόγο τα ζωτικής σημασίας θέματα σε σχέση με αλλιά κράτη και διεθνή ή παγκόσμια ζητήματα, που συνδέονται με την επιβίωση της χώρας, την άμυνά της, την ασφάλεια και την εδαφική της ακεραιότητα. Ο όρος εθνικό συμφέρον αντικατέστησε τον παλαιότερο όρο που χρησιμοποιούταν στη διπλωματία που ήταν το *raison d'état*, κάτι που συνέβη σταδιακά κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα με την ανάπτυξη της έννοιας του έθνους-κράτους και με τη διάδοση του εθνικισμού. Τα ζητήματα που άπτονται των ζωτικών εθνικών συμφερόντων και κατά πρώτο λόγο η εξωτερική κυριαρχία (ανεξαρτησία), η επιβίωση και η ασφάλεια μίας χώρας εμπίπτουν σε αυτό που λέγεται «υψηλή πολιτική» (*high politics*), σε αντίθεση τη «χαμηλή πολιτική» (*low politics*), που αφορά οικονομικά και άλλα ζητήματα μικρότερης σημασίας μεταξύ των κρατών που είναι πιο εύκολα στο χειρισμό τους και οδηγούν ευκολότερα σε αμοιβαία συμφέρουσες λύσεις «θετικού αθροίσματος» απ' ό,τι τα ζητήματα υψηλής πολιτικής. Σήμερα με την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση και τη μεγάλη σημασία των οικονομικών παραμέτρων στη διεθνή αλλά και εσωτερική ζωή των κρατών η διάκριση υψηλής-χαμηλής πολιτικής είναι πιο δυσδιάκριτη καθώς επίσης και η κλασική διάκριση του ρεαλισμού μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής.⁴ Η λήψη αποφάσεων «είναι κεντρικής σημασίας στην πολιτική διαδικασία», εννοείται τόσο στην εσωτερική, όσο και στην εξωτερική πολιτική. Ο επιστημονικός χώρος της ανάλυσης εξωτερικής πολιτικής είναι η μελέτη της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, δηλαδή το πώς λαμβάνονται και γιατί οι συγκεκριμένες αποφάσεις και πρωτοβουλίες στη διεθνή ζωή από τα κράτη γενικά ή από συγκεκριμένα κράτη σε συγκεκριμένες καταστάσεις που αναφύονται. Το κύριο μέσο και όργανο της εξωτερικής πολιτικής είναι η διπλωματία⁵

Η εξωτερική πολιτική παίζει σημαντικό ρόλο για το μέλλον μιας χώρας. Επηρεάζει τις συνθήκες και τις δυνατότητες της εσωτερικής ανάπτυξης και προσδιορίζει

³ Rosenau, J.N., (1971). *The Scientific Study of Foreign Policy*. New York: The Free Press. P. 239-249.

⁴ Heywood, A., ό.π., σελ. 229-233.

⁵ Heywood, A., ό.π., σελ. 229-231.

το βαθμό της εθνικής ανεξαρτησίας. Από τη διαμόρφωση της εξαρτάται η διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων και η διεθνής παρουσία μιας χώρας.⁶

⁶ Βαρβαρούσης, Π., *ό.π.*, σελ. 172.

Εθνικό Συμφέρον-Εδαφική ακεραιότητα

Η έννοια του συμφέροντος είναι αρκετά ασαφής και δυσερμήνευτη. Πολλοί διατείνονται ότι ενεργούν με γνώμονα το εθνικό συμφέρον , αλλά συχνά βλάπτουν τα εθνικά συμφέροντα , καθώς η κρίση τους νοθεύεται από αλλά στοιχεία όπως πχ η πίεση της κοινής γνώμης και το πολιτικό κόστος. Η ιστορία των διεθνών σχέσεων προσφέρει πάμπολλα παραδείγματα αλλοίωσης της έννοιας του εθνικού συμφέροντος ή κακής εξυπηρέτησης του. Επίσης στην επιστημονική βιβλιογραφία ο ορός εθνικό συμφέρον (national interest) εμφανίζεται με διαφορετικές σημασίες. Τούτο οφείλεται όχι τόσο στην αδυναμία των θεωρητικών να καθορίσουν την έννοια αυτή, όσο στο περιεχόμενο της που είναι συνδεδεμένο με την πολιτική που ακολουθούν οι υπεύθυνοι πολιτικοί. Το εθνικό συμφέρον σχετίζεται με την τυπολογία του αποφασίζοντα, με τον τρόπο δηλαδή, με τον οποίο ο πολιτικός κατανοεί τα πολιτικά φαινόμενα και το περιβάλλον του. Ο Joseph Frankel παρουσιάζει το εθνικό συμφέρον με δυο ιδιότητες. Θεωρητικά και για αναλυτικούς λόγους , ο ορός αυτός χρησιμοποιείται για την ερμηνεία εξωτερικής πολιτικής, ενώ πρακτικά για την αιτιολόγηση της πολιτικής συμπεριφοράς. Ο Hans Morgenthau αναφέρει ότι το εθνικό συμφέρον προσδιορίζει τους αντικειμενικούς στόχους της εξωτερικής πολιτικής και αποτελεί έκφραση των βασικών αναγκών του κράτους στο διεθνή χώρο. Επίσης ο Morton Kaplan υποστηρίζει ότι ο προσδιορισμός του εθνικού συμφέροντος εξαρτάται από τις περιστάσεις και τα χαρακτηριστικά του υπεύθυνου της πολιτικής απόφασης . Στην απλή του ερμηνεία το συμφέρον σχετίζεται με τις επιθυμίες , τους σκοπούς, τις ιδέες, τις αξίες, τις απόψεις, τις ανάγκες, τις απαιτήσεις, τις προσδοκίες, τα ιδανικά, τις αντιλήψεις, και τα οράματα ενός δρώντος.⁷

Έδαφος

Το έδαφος ενός κράτους αποτελεί το πιο ορατό του τμήμα συνήθως σαφώς οροθετημένο (γεωγραφικά σύνορα) και περιλαμβάνει το έδαφος της ξηράς με το υπέδαφος της, τον εναέριο χώρο που εκτείνεται πάνω από την εδαφική έκταση μέχρι ενός ορισμένου σημείου, όπου πλέον αρχίζει το διάστημα(50.000-60.000 μέτρα). Στην εδαφική έκταση των παράκτιων ή νησιώτικων κρατών συμπεριλαμβάνεται και η αιγιαλίτιδα ζώνη που

⁷ Βαρβαρούσης, Π., ό.π., σελ. 199-200.

εκτείνεται σύμφωνα με το σύγχρονο δίκαιο της θάλασσας μέχρι δώδεκα ναυτικά μιλιά από το σημείο της ξηράς. Πολλά κράτη όπως η Ελλάδα διατηρούν το παλαιό καθεστώς των έξι ναυτικών μιλίων. Επίσης η υφαλοκρηπίδα το υπέδαφος του βυθού που καλύπτει την λεγόμενη οικονομική ζώνη μέχρι ενός ορισμένου βάθους εντάσσονται στην εδαφική έκταση του κράτους. Η εδαφική έκταση του κράτους, αποτελεί σημαντικό παράγοντα της εξωτερικής πολιτικής. Αποτελεί πρώτα-πρώτα στοιχείο ισχύος. Ένα μεγάλο σε έκταση κράτος με πλούσιο σε πρώτες ύλες έδαφος και υπέδαφος έχει αρκετά πλεονεκτήματα έναντι ενός μικρού κράτους , αν και τούτο είχε ιδιαίτερη βαρύτητα στο παρελθόν. Στη σημερινή εποχή παίζουν σημαντικότερο ρολό η δυνατότητα (τεχνολογική) αξιοποίησης των πόρων που διαθέτει ένα κράτος , η τεχνολογική και οικονομική του ανάπτυξη, έτσι ώστε και μικρά σε εδαφική έκταση κράτη να διατηρούν ένα αξιοσημείωτο δυναμικό ισχύος. Το μέγεθος της εδαφικής έκτασης ενός κράτους έχει επομένως , μια σχετική βαρύτητα στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής και εξαρτάται τόσο από τις δυνατότητες εκμετάλλευσης πλουτοπαραγωγικών πηγών όσο και από την γεωγραφική στρατηγική και γεωπολιτική του θέση.⁸

⁸ Βαρβαρούσης, Π., ό.π., σελ. 117-118.

Ασφάλεια

Η αναζήτηση της ασφάλειας σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον αποτελεί την πρώτιστη αλλά και την πλέον απαιτητική διαδικασία διεκδίκησης των κρατών στη γεμάτη αναταράξεις αλλά και προοπτικές συνεργασίας συστηματική καθημερινότητα. Ο άναρχος και ανταγωνιστικός χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος αποτελεί μια γενική παραδοχή για τη ρεαλιστική θεώρηση. Η παραδοχή αυτή προκύπτει από το ότι ποτέ μέχρι σήμερα στην ιστορία της ανθρωπότητας μια οργανωμένη μορφή άσκησης κυριαρχίας (φυλή, πόλη-κράτος, αυτοκρατορία, έθνος-κράτος) δεν έχει αποκτήσει ένα τέτοιο επίπεδο ισχύος που να είναι σε θέση να καθορίζει σε απόλυτο βαθμό τις εξελίξεις στο διεθνές σύστημα.⁹

Η ασφάλεια είναι ένας όρος με πολλές σημασίες. Στη συσταλτική ερμηνεία του ορισμού της ασφάλειας εμπίπτουν οι υλικές δυνατότητες καθώς και ο έλεγχος και η χρήση της στρατιωτικής δύναμης από τα κράτη. Σύμφωνα με αυτή την ερμηνεία στην έννοια της εθνικής ασφάλειας εμπίπτουν : α) η προστασία του κράτους από εσωτερικούς κινδύνους όπως η διασφάλιση τη ομαλής λειτουργίας του πολιτεύματος, β) η διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων όπως η ανεξαρτησία, η εθνική ακεραιότητα και η κυριαρχία και γ) η διασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης.

Ο ευρύτερος ωστόσο σύγχρονος ορισμός διαχωρίζει την ασφάλεια σε στρατιωτική, οικονομική, κοινωνική καθώς και περιβαλλοντική, ενώ παράλληλα αναγνωρίζεται ότι αυτή επηρεάζει πέραν από τα κράτη , τις κοινωνίες και άλλους μη κρατικούς δρώντες.¹⁰

⁹ Κουσκουβέλης, Η., Μάζης, Ι., Nachmani, Α., Ραπτόπουλος, Ν., Καλεντερίδης, Σ., Λίτσας, Σ. & Ήφαιστος, Π. (2013). Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των οθωμανικών προσανατολισμών: Μια ενδοσκόπηση στο στρατηγικό βάθος. Στο Η. Κουσκουβέλης & Σ. Λίτσας (Επιμ). *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*. (σ. 192). Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

¹⁰ Tsakonas, P., (2001). *The security Dilemma in Greek-Turkish relations: Theory and practice Hellenic Studies/Etudes Helleniques*. Vol. 9. No 2. P. 12.

Δίλημμα ασφάλειας

Παρόλο που η θεμελιώδης υπόθεση σχετικά με τα κίνητρα των κρατών υποστηρίζει ότι βασική επιδίωξη των κρατών είναι η επιβίωση (η οποία αποτελεί έναν αμυντικό στόχο), η αναπόφευκτη αλήθεια είναι ότι οι πολιτικές δομές διαμορφώνουν τις πολιτικές διαδικασίες και τελικά προσδιορίζουν τα πολιτικά επιγενόμενα.¹¹ Η φυσιολογική κατάσταση των πραγμάτων είναι ότι τα κράτη στο διεθνές σύστημα φοβούνται το ένα το άλλο. Δεν υπάρχει αυτόματη αρμονία στην αναρχία. Η πιθανότητα ένα κράτος να χρησιμοποιήσει βία προκειμένου να πετύχει τους στόχους του υπάρχει πάντα, εάν, ύστερα από την εκτίμηση των προοπτικών επιτυχίας, προσδώσει μεγαλύτερη αξία στους στόχους αυτούς, έναντι της αξίας της ειρήνης. Και αυτό προκαλεί τα δίλημματα ασφαλείας σε ένα καθεστώς αναρχίας: η ισχυρή αντίληψη που υφίσταται ανάμεσα στα κράτη ότι αλλά (κράτη) πιθανώς να συμπεριφερθούν με επιθετικό τρόπο. Τα κράτη που συμπεριφέρονται επιθετικά έχουν ως κίνητρο την επέκταση καθώς και αντιλήψεις μηδενικού αθροίσματος και είναι κυρίως υπεύθυνα για συμπεριφορές πολιτικής ισχύος – έναντι της πιο ήπιας συμπεριφοράς αναζήτησης της ασφάλειας μέσω της εξισορρόπησης – η οποία μπορεί επίσης να αναδυθεί στις διεθνείς σχέσεις.¹² Τα κράτη που συμπεριφέρονται επιθετικά ή που τα άλλα κράτη θεωρούν ότι συμπεριφέρονται επιθετικά προκαλούν περιοδικές πολιτικές αναταραχές ισχύος. Επομένως το επίπεδο σταθερότητας του συστήματος εξαρτάται μεταξύ άλλων από τη διαφοροποίηση σε επίπεδο μονάδων, κυρίως από την ισχύ των αναθεωρητικών δυνάμεων όπως και αν αυτές γίνονται αντιληπτές από τους δρώντες που εμπλέκονται σε κάθε περίπτωση. Σαφώς, το δίλημμα ασφαλείας αναφέρεται στη θεώρηση ότι οι προσπάθειες ενός κράτους να αυξήσει την ασφάλεια του, απειλώντας ένα άλλο κράτος, το οποίο στην συνέχεια αντιδρά με βήματα που στόχο έχουν την αύξηση της δίκης του ασφάλειας, παραδόξως διαβρώνει την ασφάλεια του πρώτου. Δύο κράτη χωρίς πρόθεση να εμπλακούν σε κάτι τέτοιο

¹¹ Τσάκωνας, Π., (2003). *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: Μια συνολική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Σελ. 106.

¹² Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 107.

βρίσκονται έτσι σε ένα πλαίσιο αυξανόμενης εχθρότητας και αύξησης των εξοπλισμών. Το δίλημμα ασφάλειας ακολουθεί την ανικανότητα των δύο πλευρών να αξιολογήσουν ευθέως τις προθέσεις του άλλου και η ένταση τους εξαρτάται από έναν αριθμό συνθηκών : τον βαθμό εμπιστοσύνης ανάμεσα στα κράτη , το σημείο μέχρι του οποίου η αβεβαιότητα και η ελλιπής ενημέρωση έχουν ως αποτέλεσμα εσφαλμένες αντιλήψεις σχετικά με τις εκατέρωθεν προθέσεις.¹³ Η επίδραση διλήμματος ασφάλειας αποτελεί έναν από τους βασικούς λόγους για τους οποίους η ειρήνη υπό καθεστώς αναρχίας μπορεί να μην είναι σταθερή. Ακόμα και αν κανένα κράτος δεν έχει επιθετικές διαθέσεις η αναρχία τροφοδοτεί το δίλημμα ασφάλειας και μπορεί να παραγάγει εξελίξεις που οδηγούν σε αυξημένη εχθρότητα και τελικά σε σύγκρουση.¹⁴

Δίλημμα ασφάλειας και ισχύος

Στο διεθνές περιβάλλον η ισχύς ενός κράτους έρχεται σε ευθεία σύγκριση με το επίπεδο ισχύος των άλλων κρατών , το οποίο σημαίνει πως ένα κράτος δεν μπορεί να προσδιορίσει την ισχύ του ή την ισχύ των ανταγωνιστών του μονομερώς. Αντιθέτως τα κράτη αποτιμούν την ισχύ με σχετικούς και όχι με απόλυτους όρους και για αυτό το λόγο, αναπόφευκτα ίσως, η αύξηση της ισχύος ενός κράτους συνιστά μείωση της ισχύος ενός άλλου. Η κατάσταση αυτή ορίστηκε από τον John Herz ως το δίλημμα ασφάλειας και ισχύος.¹⁵ Ο John Herz έχει χαρακτηριστεί από μεταγενέστερους μελετητές του φαινομένου ως ο επινοητής του ορού διλήμματος ασφάλειας. Ξεκίνησε να εργάζεται πάνω στην έννοια αυτή στα τέλη της δεκαετίας του 1930 και δημοσίευσε την πρώτη του μελέτη πάνω στο θέμα το 1950 με τίτλο *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. Κατέληξε στο συμπέρασμα πως τα μέτρα που το ένα κράτος λαμβάνει για την ασφάλεια του μειώνουν ταυτόχρονα την ασφάλεια του άλλου.¹⁶

Η Μελέτη της διάστασης της ισχύος και των συντελεστών της αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για την κατανόηση του φαινομένου του διλήμματος ασφάλειας. Συμφώνα με τη θεωρία του διλήμματος ασφάλειας, τα μέτρα που ένα κράτος λαμβάνει

¹³ Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 108.

¹⁴ Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 110.

¹⁵ Herz, H. J., (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. *World Politics*. P. 157-180.

¹⁶ Herz, H. J., ό.π., σελ. 157-180.

για την αύξηση της ασφάλειας του, συχνά προκαλούν ανασφάλεια σε ένα άλλο κράτος. Η ανάγκη αυτή των κρατών για τη διασφάλιση της επιβίωσης του μπορεί να ικανοποιηθεί μόνο μέσα από την αύξηση της ισχύος του και ιδιαίτερα μέσα από την διεύρυνση του επίπεδου σκληρής ισχύος του. Η ισχύς αποτιμάται μέσα από την κατηγοριοποίηση της σε συντελεστές ισχύος, ενώ είναι εξαιρετικά σημαντικό πως οι βασικότεροι συντελεστές ισχύος με πρωταρχικούς τους υλικούς συντελεστές παραμένουν अपαράλλακτοι μέχρι και σήμερα.¹⁷

Η βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων περιλαμβάνει πολυάριθμους ορισμούς για την έννοια της ισχύος. Ένας γενικός ορισμός είναι η δυνατότητα να ενεργεί κάποιος θετικά ή αρνητικά, μέσω διαταγής ή απαγορεύσεως, πάνω σε κάποιον ή σε κάτι.¹⁸ Ο Hans Morgenthau ανέλυσε την πολιτική ως έναν αγώνα για ισχύ και την ισχύ αντίστοιχα, ως τον έλεγχο που μπορεί να ασκηθεί στις σκέψεις και τις πράξεις των άλλων ανθρώπων.¹⁹ Ο Nicholas Spryckman υποστηρίζει ότι η ισχύς είναι η ικανότητα να στραφεί μια ατομική ή ανθρωπινή συλλογικότητα προς κάποιο επιθυμητό πρότυπο, μέσα από την χρήση της πειθούς, της αγοράς, της ανταλλαγής ή και του καταναγκασμού καθώς κάθε πολιτισμένη ζωή, στηρίζεται σε τελική ανάλυση στην ισχύ, ενώ διαχωρίζει την ισχύ σε αμυντική και πολιτική.²⁰ Τέλος ο Charles Kindleberger ορίζει ως ισχύ τη δύναμη που κατέχει ένα κράτος και την οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά για την επίτευξη των σκοπών του.

Οι Παραπάνω ορισμοί οδηγούν στο συμπέρασμα πως η ισχύς δεν έχει σταθερό χαρακτήρα αντιθέτως ο χαρακτήρας της ισχύος είναι δυναμικός και υπόκειται σε συνεχείς μεταβολές. Η ισχύς αυξομειώνεται ανάλογα με τις μεταβολές των συντελεστών που την αποτελούν και πάντοτε σε σχέση με τις μεταβολές στην ισχύ των άλλων κρατών. Δεδομένου ότι αυτό που ενδιαφέρει τα κράτη είναι η σχετική και όχι η απόλυτη ισχύς

¹⁷ Ο R. Gilpin αμφισβήτησε το κατά πόσον οι σύγχρονοι μελετητές των Διεθνών Σχέσεων γνωρίζουν κάτι το οποίο δεν γνώριζε ο Θουκυδίδης σχετικά με τη συμπεριφορά των κρατών όταν συνέγραφε τον Πελοποννησιακό Πόλεμο.

¹⁸ Κουσκουβέλης, Η., (2004). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 140.

¹⁹ Morgenthau, H., (1948). *Politics among nations*. New York: Knopf. P. 25-26.

²⁰ Βοσκόπουλος, Γ., (2011). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Εκφάνσεις Ισχύος αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα. Σελ. 263.

αποτιμούν και προσδιορίζουν την δίκη τους ισχύ πάντα συγκριτικά με την ισχύ των άλλων κρατών και ιδιαίτερα των ανταγωνιστών τους.²¹

²¹ Κουσκουβέλης, Η., στο ίδιο, σελ. 64-70.

Παράγοντες εξωτερικής πολιτικής

Με τις πρώτες αυτές επισημάνσεις, γίνεται ήδη κατανοητή, στην απλή της μορφή, η έννοια και το περιεχόμενο της εξωτερικής πολιτικής. Ωστόσο, μια ακριβής προσέγγιση καταδεικνύει ότι αυτή η έννοια, από πρακτικής και θεωρητικής πλευράς, έχει ένα πολύ πιο σύνθετο περιεχόμενο. Επικαλούμενοι την αρχική μας διατύπωση ότι η εξωτερική πολιτική εκφράζει μια σύνθετη διαδικασία πολλαπλών παραγόντων, εσωτερικών και εξωτερικών, γίνεται σαφές ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται από τους υπευθύνους όλοι αυτοί οι παράγοντες, προσδιορίζει κατά ένα μεγάλο μέρος και την εξωτερική πολιτική. Ενσωματώνοντας στις σκέψεις αυτές και τον παράγοντα αξίες και αρχές που συνοδεύουν πάντα ένα πολιτικό σύστημα, όπως είναι το κράτος στην δυναμική του μορφή, η εξωτερική πολιτική δέχεται μια σύνθετη επιρροή πολλών παραγόντων.

Η εξωτερική πολιτική και γενικότερα η συμπεριφορά των κρατών στο διεθνή χώρο στηρίζεται σε μια σειρά από παράγοντες οι όποιοι όμως σε διαχρονική διάσταση και σε ότι αφορά τη σημασία και τη βαρύτητα τους διαφοροποιούνται ανάλογα. Πρόκειται για παράγοντες που προέρχονται τόσο από το εσωτερικό ενός κράτους όσο και από το διεθνή περίγυρο και αποτελούν για τους υπεύθυνους της απόφασης βασικές σταθερές αλλά και απροσδιόριστες μεταβλητές πάνω στις οποίες στηρίζουν η επιθυμούν να στηρίξουν τη διατύπωση και την υλοποίηση στόχων εξωτερικής πολιτικής. Αυτοί είναι οι εξής:

- Η γεωπολιτική
- Η δημογραφία
- Φυσικοί Πόροι και Βιομηχανική Ανάπτυξη
- Οικονομία και Εμπόριο
- Πολιτισμικός Παράγοντας²²

²² Βαρβαρούσης, Π., στο ίδιο, σελ. 172-182.

Διαδικασία λήψης αποφάσεων και ορός Αντίληψη

Οι βασικοί δομικοί παράγοντες στην λήψη αποφάσεων, με τις αντιλήψεις να διαπερνούν όλες, είναι κατά τον Snyder τέσσερις μέχρι την λήψη της απόφασης: το εσωτερικό πλαίσιο αυτών που λαμβάνονται αποφάσεις, το εξωτερικό πλαίσιο γι αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις, η γενικότερα κοινωνική δομή και συμπεριφορά του εν λόγω κράτους και η διαδικασία λήψης αποφάσεων και πως λαμβάνει χώρα κατά περίπτωση.

Από πολλούς αναλυτές της εξωτερικής πολιτικής, η κατανόηση του εξωτερικού περιβάλλοντος και η εκτίμηση των πολιτικών καταστάσεων θεωρούνται βασικές προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση μιας υγιούς εξωτερικής πολιτικής. Η συμπεριφορά ενός δρώντος στο διεθνές σύστημα εξαρτάται από τη συμπεριφορά εκείνων που παίρνουν μέρος στις αποφάσεις (decision makers). Επομένως κάθε ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής λαμβάνει υπόψη την κοινωνικό-ψυχολογική σύνθεση εκείνων που μετέχουν στις αποφάσεις και ιδιαίτερα, το πώς οι ίδιοι αντιλαμβάνονται τον κόσμο που τους περιβάλλει και αντιδρούν σε εξωτερικές προκλήσεις.

Γενικά, η διαδικασία λήψης αποφάσεων αποτελεί ένα δυναμικό σύστημα ενεργειών, όπου το ενδιαφέρον εστιάζεται κυρίως σε αυτούς που παίρνουν τις αποφάσεις και ενεργούν στο όνομα του κράτους που εκπροσωπούν. Οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής είναι συνάρτηση μιας σειράς μεταβλητών που προέρχονται από το εσωτερικό του πολιτικού συστήματος, από το εξωτερικό περιβάλλον και συγκεκριμένα από τους άλλους δρώντες και ακόμα από το ψυχή-περιβάλλον, τις αξίες και τις αντιλήψεις που τρέφει ο αποφασίζων.

Οι αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής είναι συνάρτηση τριών ανεξάρτητων μεταβλητών:

- Εκείνων που προέρχονται από το εσωτερικό του κράτους με έμφαση στο γραφειοκρατικό μηχανισμό
- εκείνων που προέρχονται από τη διάρθρωση του ευρύτερου πολιτικού και κοινωνικού συστήματος με τις αξίες που το συνοδεύουν όπως οι πολιτικοί και

κοινωνικοί θεσμοί, όπως τα πολιτικά κόμματα, ομάδες συμφερόντων, η στάση της κοινής γνώμης και

- εκείνων που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον, από τη στάση και συμπεριφορά των άλλων δρώντων, κρατών, διεθνών οργανισμών κρατικών και μη που αναπτύσσουν δράση σε συγκεκριμένα θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Σημασία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων έχει επίσης η εκτίμηση της κατάστασης, πως δηλαδή οι αποφασίζοντες κατανοούν το περιβάλλον τους. Ανάλογα με τον βαθμό σύλληψης της κρισιμότητας μια κατάσταση διαμορφώνεται μία περισσότερο ή λιγότερο ρεαλιστική συμπεριφορά.²³

Σε γενικές γραμμές, οι αποφάσεις στην εξωτερική πολιτική σπανίως ακολουθούν ή έχουν την πολυτέλεια να ακολουθήσουν μία αυστηρή καρτεσιανή λογική, αλλά αντιθέτως ακολουθούν, θέλοντας και μη, μια «ψυχολογική λογική», με βάση κανόνες ψυχολογικούς ή με βάση τη συγκυρία και τις περιστάσεις. Η εικόνα της πραγματικότητας, δηλαδή η αντίληψη και γνώση της πραγματικότητας που οδηγεί σε αποφάσεις, είναι σε μεγάλο βαθμό αυθαίρετη. Στηρίζεται σε στρεβλές γενικεύσεις που προέρχονται και από τραυματικές εμπειρίες της χώρας και του λαού της, με αποτέλεσμα να είναι μεγάλο το φάσμα των δυνητικά λανθασμένων εκτιμήσεων και ατυχών αποφάσεων στα διεθνή τεκταινόμενα, ειδικά όταν αφορούν ένα αντίπαλο ή ιστορικό εχθρό, όπως δείχνουν πειστικά δύο σημαντικοί τόμοι, το εκτενές βιβλίο του Robert Jervis Perception and Misperception in International Politics και ο συλλογικός τόμος Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites, με κεφάλαια από τον Robert Axelrod, τον Ole Holsti και άλλους, με τα οποία τελειώνει η χρυσή εποχή της κλασικής ανάλυσης εξωτερικής πολιτικής που άκμασε κυρίως στις ΗΠΑ.

Το ενδιαφέρον και η ειρωνεία είναι ότι διάφορες παρατηρήσεις για τη μη ορθολογική λήψη αποφάσεων ήρθαν από την μελέτη της εξωτερικής πολιτικής κατά κύριο λόγο των ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, δηλαδή της υπερδύναμης που όλοι οι άλλοι, και κυρίως η Σοβιετική Ένωση και το κομμουνιστικό μπλοκ, ο Τρίτος Κόσμος και ακόμη και πολλά κράτη του τότε Πρώτου Κόσμου, όπως η Ελλάδα ή η Τουρκία, θεωρούσαν κατεξοχήν

²³ Βαρβαρούσης, Π., στο ίδιο, σελ. 177-265.

ορθολογική με τον πλέον περίτεχνο (sophisticated), ικανό, συγκεντρωτικό και πανούργο μηχανισμό λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική με στόχο την αποτελεσματική χειραγώγηση όλων των άλλων κρατών και την παγκόσμια ηγεμονία.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να τονίσουμε ότι η εξωτερική πολιτική απαιτεί σήμερα εκτίμηση και αξιολόγηση της πολιτικής κατάστασης, διατύπωση στόχων και διαλεύκανση των μέσων που χρησιμοποιούνται για την υλοποίησή τους, καθώς επίσης αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων και ιδιαίτερα εκείνων που προέρχονται από το λειτουργικό περιβάλλον των διεθνών σχέσεων.²⁴

Αντίληψη

Ήδη ο Θουκυδίδης έδωσε έμφαση στην βαρύτητα του ανθρώπινου παράγοντα και ιδιαίτερα στην ηγετική προσωπικότητα, στον υπεύθυνο πολιτικό, υπογραμμίζοντας ότι οι συγκρούσεις είναι περισσότερο αποτέλεσμα των αντιλήψεων και λιγότερο των πραγματικών διαφορών που εμφανίζει μια κατάσταση. Οι ηγέτες όπως υπογραμμίζεται και από σύγχρονους ερευνητές, ενεργούν όχι τόσο με βάση τον πραγματικό κόσμο που τους περιβάλλει όσο με βάση τις αντιλήψεις και τις προθέσεις τους.²⁵

Ο Ole Holsti στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει διαδικασίες λήψης αποφάσεων ενδιαφέρθηκε για κοινωνικό-ψυχολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο επιλογής των υπεύθυνων της απόφασης. Συγκεκριμένα τόνισε ότι οι συμμετέχοντες στις αποφάσεις δεν ενεργούν με βάση τον πραγματικό και τον αντικειμενικό κόσμο που τους περιβάλλει, αλλά με βάση τις προσωπικές τους αντιλήψεις και εκτιμήσεις. Οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις που τρέφει ένα άτομο είναι αυτές που διαμορφώνουν την εικόνα του κόσμου και συμβάλουν στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Γενικότερα ο ψυχολογικός παράγοντας, δηλαδή κατά κύριο λόγο οι αντιλήψεις-εικόνες-στερεότυπα για τον «Άλλο» είναι καθοριστικές στη λήψη αποφάσεων ειδικά σε διεθνείς συγκρούσεις. Για τον Holsti, οι αντιλήψεις που έχει ένα κοινωνικό σύνολο για το περιβάλλον του, προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό και τις επιλογές στις διαδικασίες αποφάσεων. Ιδιαίτερα ο τρόπος, με τον οποίο ένας υπεύθυνος πολιτικός κατανοεί τον

²⁴ Βαρβαρούσης, Π., στο ίδιο, σελ. 177.

²⁵ Βαρβαρούσης, Π., στο ίδιο, σελ. 183.

εξωτερικής πολιτικής κόσμο που τον περιβάλλει, και οι επιρροές που δέχεται από το κοινωνικό σύνολο αποτελούν βασικούς παράγοντες για τη λήψη της απόφασης.²⁶

Τις αντιλήψεις, τις εικόνες και όλους τους κοινωνικό-ψυχολογικούς όρους που συντελούν στην αξιολόγηση και εκτίμηση των πληροφοριών που εισέρχονται στο κέντρο λήψης αποφάσεων, ο Holsti τις ονομάζει σύστημα πεποιθήσεων (belief system). Μεταξύ της απόφασης και των εισερχόμενων πληροφοριών παρεμβάλλεται το σύστημα πεποιθήσεων που μετασχηματίζει τους αρχικούς όρους και οδηγεί τον αποφασίζοντα στην ώριμη σκέψη, ανεξάρτητα αν αυτή είναι ορθή ή λανθασμένη. Οι αντιλήψεις δηλαδή που τρέφει κάποιος για τον περίγυρο του και ακόμα για τον εαυτό του, αποτελούν τον κύριο παράγοντα στη διαδικασία λήψης μια απόφασης.

Ο όρος Αντίληψη ή εσφαλμένη αντίληψη αποτελεί βασική έννοια για το μελετητή της εξωτερικής πολιτικής. Κατά τον Herbert Kelman η αντίληψη δηλώνει την «οργανική παράσταση ενός αντικειμένου μέσα στο σύστημα γνώσεων του ατόμου» Πυρήνας μιας συγκεκριμένης αντίληψης είναι η κατανόηση του χαρακτήρα του αντικείμενου, στο οποίο και απευθύνεται. Η Αντίληψη δεν σημαίνει απλώς την αντανάκλαση της πραγματικότητας στη συνείδηση των ατόμων αλλά τη δομική παράσταση των αντικειμένων μέσα στο σύστημα γνώσεων των ατόμων. Έτσι η αντίληψη είναι περισσότερο επακόλουθο μιας δημιουργίας η ενός σχηματισμού παρά ένας απλός καθορισμός του τρόπου, με τον οποίο το αντικείμενο (φαινόμενο) συνειδητοποιείται. Η αντίληψη κατανοείται, επομένως ως ένα κοινό παράγωγο των χαρακτηριστικών του αντικείμενου και των χαρακτηριστικών του ατόμου. Αξιοσημείωτο στη θέση αυτή είναι ότι αποτελεί πάντα χαρακτηριστικό των ατόμων και όχι της οργάνωσης.²⁷

²⁶ Βαρβαρούσης, Π., στο ίδιο, σελ 270-271.

²⁷ Βαρβαρούσης, Π., στο ίδιο, σελ. 273-274.

Κεφάλαιο 2

Ελληνοτουρκικές Σχέσεις

Ιστορική Αναδρομή

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 η Τουρκία εγκαινίασε μια συστηματική πολιτική αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων σε βάρος της κυριαρχίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων. Σκοπός αυτής της τουρκικής πολιτικής έναντι της Ελλάδας ήταν και είναι η μεταβολή του εδαφικού status quo, που προβλέπεται σε διεθνείς συνθήκες, με κεντρικό άξονα τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, καθώς και του νομικού καθεστώτος στον θαλάσσιο και εναέριο χώρο που πηγάζει από το διεθνές δίκαιο και δη το δίκαιο της θάλασσας

Η έναρξη της πολιτικής αυτής, η οποία άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο έντασης στις Έλληνοτουρκικές σχέσεις, που διαρκεί μέχρι σήμερα, σηματοδοτείται από την εμφάνιση των πρώτων διεκδικήσεων σε βάρος της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, το 1973 και της πρώτης αμφισβήτησης του εύρους του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου, το 1975.²⁸

Η ανεύρεση κοιτασμάτων πετρελαίου ανοικτά της καβάλας το 1974, εισήγαγε το θέμα της οριοθέτησης στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις (αν και η διατύπωση αξιώσεων μέσω της ΤΡΑΟ με την λογική της «μέσης γραμμής» από τις ηπειρώτικες ακτές στο Αιγαίο άρχισε νωρίτερα , στα μέσα της δεκαετίας του 60) με το καθεστώς Ιωαννίδη να αρνείται κάθε διαπραγμάτευση με την Τουρκία.²⁹

Η τουρκική πολιτική αυτή κατά της Ελλάδας συνέπεσε με την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και την κατοχή του βόρειου τμήματός της (Ιούλιος 1974), που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με καθοριστικές επιπτώσεις στις σχέσεις των δύο χωρών και στην επαύξηση της έντασης.³⁰

²⁸ <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.

²⁹ Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και εξωτερικής πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). (2016). Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό. Στο Θ. Ντόκος (Επιμ), *Λευκή Βίβλος για την ελληνική εξωτερική πολιτική Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις, ευκαιρίες και προτάσεις πολιτικής*.(σ.σ. 214). Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

³⁰ <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.

Το 1974 υπήρξε αρνητικό ορόσημο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις . Το πραξικόπημα Ιωαννίδη , η τουρκική εισβολή στην Κύπρο και το κλίμα της εκατέρωθεν δυσπιστίας που επικράτησε έκτοτε, έδωσαν άλλη διάσταση στις διμερείς διαφορές μεταξύ των δύο χωρών . Στο δύσκολο πρόβλημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο προστέθηκαν η έκταση του ελληνικού εναέριου χώρου (και των χωρικών υδάτων, με το νέο Δίκαιο Θαλάσσης), η δικαιοδοσία FIR, ο επιχειρησιακός έλεγχος (για σκοπούς NATO) θάλασσας και αέρα στο Αιγαίο, η αποστρατικοποίηση των νησιών του Αιγαίου, τα μειονοτικά, το Πατριαρχείο.³¹

Έκτοτε η Τουρκία άρχισε να πλέκει έναν καμβά συνεχώς αυξανόμενων αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων που έφεραν τις δύο χώρες ακόμη και στο χείλος ένοπλης σύγκρουσης (κρίση Μαρτίου 1987 και κρίση Ιμίων Ιανουαρίου 1996).³²

Η έκταση που πηρέ η διαφορά ως προς την κυριαρχία στα Ίμια (1996), οπού για πρώτη φορά η Τουρκία προέβει σε ανοικτή αμφισβήτηση της κυριαρχίας επί ελληνικού εδάφους, έδειξε τον βαθμό της αμοιβαίας δυσπιστίας, την έλλειψη μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων και την απουσία τακτικών επαφών μεταξύ των δυο χωρών σε διάφορα επίπεδα. Επέτρεψε δε στην Άγκυρα να προσθέσει στην agenda μια νέα αμφισβήτηση, την τουρκική θεωρία των Γκρίζων Ζωνών (θα πρέπει να συζητηθεί το ιδιοκτησιακό καθεστώς οποιού νησιού/νησίδα/βραχονησίδα δεν έχει δοθεί ρητός στην Ελλάδα από διεθνείς Συνθήκες), που περιορίστηκε σιωπηρά ως προς τις αρχικές ακρότητες της (Γαύδος), αλλά εξακολουθεί να υποστηρίζεται από την Άγκυρα.³³

Η εικόνα των ελληνοτουρκικών σχέσεων χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο με τη σύλληψη του αρχηγού του παράνομου κουρδικού εργατικού κόμματος (PKK) Abdullah Ocalan στο αεροδρόμιο του Ναϊρόμπι τον Φεβρουάριο του 1999, μετά από μικρή παραμονή του στην ελληνική πρεσβευτική κατοικία στην Κένυα. Πέρα από την προχειρότητα της ελληνικής γραφειοκρατίας και του αποσταθεροποιητικού ρόλου που είναι δυνατό να διαδραματίσουν οι «αδιώτες» της εξωτερικής πολιτικής, η ελληνική εμπλοκή στην υπόθεση Ocalan αποτέλεσε σχεδόν για το σύνολο των μελών της

³¹ ΕΛΙΑΜΕΠ., ό.π., σελ. 214.

³² <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.

³³ ΕΛΙΑΜΕΠ., ό.π., σελ. 215.

στρατογραφειοκρατικής ελίτ καθώς και τους αναλυτές εξωτερικής πολιτικής στην Τουρκία σαφή ένδειξη, αν όχι απόδειξη, των ελληνικών σχεδίων αποσταθεροποίησης της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας.³⁴

Με άξονα τη διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (1973), και την κρίση που επακολούθησε φέρνοντας τις δύο χώρες σε έντονη αντιπαράθεση, της οποίας επιλήφθηκε τελικώς, κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας, τόσο το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, όσο και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, η Τουρκία άρχισε, σταδιακά, να θέτει σε εφαρμογή την πολιτική των αυξανόμενων αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων που σταδιακά περιέλαβε:

- Αμφισβήτηση του νόμιμου και κυριαρχικού δικαιώματος της Ελλάδας, με απειλή πολέμου (casus belli) να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια, όπως προβλέπει το Δίκαιο της Θάλασσας και όπως έχει πράξει το σύνολο σχεδόν των παράκτιων κρατών της διεθνούς κοινότητας, της Τουρκίας συμπεριλαμβανομένης (σε Εύξεινο Πόντο και Ανατολική Μεσόγειο),
- Αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εθνικού εναέριου χώρου μέσω συνεχών παραβιάσεών του από τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη,
- Αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί νησιών και παραβίασή της ακόμα και στην περίπτωση κατοικημένων περιοχών,
- αμφισβήτηση των θαλάσσιων συνόρων
- αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων εντός του FIR Αθηνών που ασκεί η Ελλάδα βάσει αποφάσεων του ICAO, και η συνεχής άρνηση συμμόρφωσης της Τουρκίας προς τους κανόνες εναέριας κυκλοφορίας,
- αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων της Ελλάδας εντός της περιοχής ευθύνης της για θέματα έρευνας και διάσωσης και
- απαίτηση της Τουρκίας για αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου.³⁵

³⁴ Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 51.

³⁵ <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.

Μετά-Ελσίνκι εποχή-Στρατηγική εξισορρόπησης

Το κεντρικό rationale της σχέσης της Ελλάδας, αρχικά με την Ευρωπαϊκή οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και αργότερα με την ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε), καθορίστηκε επίσης από το κυρίαρχο ζήτημα της ελληνικής αντίληψης περί εξωτερικής απειλής, δηλαδή την απειλή που αισθανόταν η Ελλάδα από την αναθεωρητική ή και επιθετική συμπεριφορά της γειτονικής Τουρκίας και τη συνακόλουθη προσπάθεια της χώρας να καταστεί ασφαλής. Αυτή η πραγματικότητα επέδρασε καταλυτικά στον «εξευρωπαϊσμό» της Ελλάδας, τόσο όσον αφορά στο επίπεδο της προσαρμογής της εξωτερικής της πολιτικής στους κανόνες, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, στις αξίες και στις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης («διαδικασία down-loading»), όσο και στο επίπεδο της επιρροής της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο σύστημα λήψης αποφάσεων της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης («διαδικασία up-loading»). Συνεπώς, μία αποτίμηση του «εξευρωπαϊσμού» της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο μέχρι τα μέσα της πρώτης μεταψυχροπολεμικής δεκαετίας καταδεικνύει ότι όσον αφορά στη διαδικασία προσαρμογής (down-loading) της Ελλάδας σε σχέση με την Τουρκία αυτή χαρακτηρίζεται από την έλλειψη πολιτικής βούλησης της Ελλάδας για αλλαγή μέσω του μπλοκαρίσματος των ευρωπαϊκών πολιτικών. Παράλληλα, όσον αφορά την επιρροή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο σύστημα λήψης αποφάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση («διαδικασία up-loading»), η Ελλάδα ακολουθεί μια προσέγγιση κωλυσιεργίας, επιλέγοντας συνηδειτά να μπλοκάρει την ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας.

Τα πρώτα σημάδια εξευρωπαϊσμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής παρατηρούνται στα τέλη της δεκαετίας του 1990 όταν η Ελλάδα αποφασίζει ότι η ουσιαστική ολοκλήρωση της μέσα στις ευρωπαϊκές δομές και ο επαναπροσδιορισμός της θέσης της μέσα σε μια ανοικτή και πολυπολιτισμική Ευρώπη αποτελούν τον μοναδικό δρόμο. Αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα αρχίζει να σκέπτεται «έξω από το εθνικό κουτί» όπου θα πρέπει να αναζητήσει εναλλακτικές λύσεις όσον αφορά το κεντρικό ζήτημα της εξωτερικής της πολιτικής (δηλαδή την Τουρκία) και να αναπτύξει πολιτικές που θα είναι συνεπείς με τη θέση της ως κράτος-μέλος της ΕΕ, με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και τις ευρωπαϊκές νόρμες συμπεριφοράς, δηλαδή την επίλυση των διαφορών μέσω της

εφαρμογής του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συνθηκών. Αποφασίζει έτσι να αναπτύξει τη στρατηγική της έναντι στην Τουρκία όχι στη βάση των αδιαπραγμάτευτων εθνικών συνόρων, αλλά στη βάση των συμφερόντων της. Αποφασίζει δηλαδή ότι η επίλυση των διαφορών με την Τουρκία συμφέρει περισσότερο από τη διαιώνιση τους. Αποφασίζει έτσι να αναπτύξει μια στρατηγική απέναντι στην Τουρκία όπου η ευρωπαϊκή ένωση θα μπορεί να έχει καταλυτικό ρόλο τόσο ως «πλαίσιο» (ενισχύοντας τον εκδημοκρατισμό και «εξευρωπαϊσμό» της Τουρκίας) όσο και ως «ενεργητικός παίκτης» (παρεμβαίνοντας με καταλυτικό τρόπο στην ελληνοτουρκική αντιπαράθεση και καθιστώντας την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών προαπαιτούμενο της συνέχισης της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας).³⁶

Το ευρωπαϊκό συμβούλιο στο Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999 αποτέλεσε γεγονός τομή όσον αφορά στη μακρά και δύσκολη πορεία της Τουρκίας προς την ευρωπαϊκή ένωση, καθώς η πρώτη απέκτησε το καθεστώς της υποψηφίας προς ένταξη χώρας, κατόπιν μάλιστα της υπό ορούς απόφασης της Ελλάδας να μην προβεί σε χρήση της δυνατότητας άσκησης του δικαιώματος αρνησικυρίας (veto) και να συναινέσει στην απόδοση καθεστώτος υποψηφίας χώρας στον μεγάλο στρατηγικό της αντίπαλο. Σε αυτή την κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε για τους διαμορφωτές αποφάσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής το κατάλληλο forum για την ανάληψη μιας σειράς πρωτοβουλιών και πολιτικών, σε διπλωματικό κυρίως επίπεδο, που θα επέτρεπαν στην Ελλάδα όχι μόνο να ενισχύσει την προσπάθεια «εσωτερικής εξισορρόπησης» της Τουρκίας, αλλά, ταυτόχρονα να δρομολογήσει διαδικασίες επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών. Το ευρωπαϊκό συμβούλιο στο Ελσίνκι παρουσιάστηκε ως παράθυρο ευκαιρίας για τους διαμορφωτές αποφάσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προκειμένου να υπάρξει με ελληνική πρωτοβουλία, η εμπλοκή της Τουρκίας σε μια αναμφίβολα μακρά, επώδυνη και ενδεχομένως επικίνδυνη διαδικασία δομικών αλλαγών, ικανών να καταλήξουν στην υιοθέτηση από πλευράς της Τουρκίας του ευρωπαϊκού κεκτημένου καθώς και στην εγκατάλειψη από πλευράς της τουρκικής ελίτ της αναθεωρητικής της συμπεριφοράς έναντι της Ελλάδας και στην υιοθέτηση πολιτικών

³⁶ ΕΛΙΑΜΕΠ, ό.π., σελ. 118-119.

που θα βασίζονται λιγότερο σε αξιολογήσεις γεωπολιτικού χαρακτήρα και περισσότερο στον σεβασμό του διεθνούς δικαίου και την τήρηση των διεθνών συνθηκών.³⁷

Συμφώνα με τη «θεωρία των απειλών» την κυρίαρχη προσέγγιση σχετικά με τις «πολιτικές συμμαχιών» (alignment policies) των μικρών και αδύνατων κρατών όταν αντιμετωπίζουν σοβαρές εξωτερικές απειλές τα κράτη έχουν στη διάθεση τους δύο ιδεατές πολιτικές επιλογές: είτε να εξισορροπήσουν τη δύναμη που τα απειλεί (balance against the threat) είτε να συμπράξουν με αυτή (bandwagon with the threat). Παραδοσιακά η Ελλάδα βασίστηκε σε ένα συνδυασμό «εσωτερικής» (ισχυρές ένοπλες δυνάμεις) και «εξωτερικής εξισορρόπησης» με τη συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς και συμμαχίες που αύξαναν την πολιτική ισχύ της χώρας και την αποτρεπτική της ικανότητα έναντι της Τουρκίας. Για αρκετές δεκαετίες, η Ελλάδα βάσισε την εξισορροπητική της προσπάθεια έναντι της Τουρκίας πέραν της πίστης της στην ανάγκη τήρησης των διεθνών κανόνων και εφαρμογής του διεθνούς δικαίου στη συμμετοχή της στο NATO και στον μεσολαβητικό ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών.

Στην κατεύθυνση ανεύρεσης του κατάλληλου συνδυασμού «εσωτερικής» και «εξωτερικής εξισορρόπησης», η ελληνική στρατηγική επέλεξε την ευρωπαϊκή ένωση, ως το καταλληλότερο πεδίο όπου η Ελλάδα διέθετε ως κράτος-μέλος της ΕΕ ένα συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι της Τουρκίας, αλλά και ως το καταλληλότερο εργαλείο «εξωτερικής εξισορρόπησης» το οποίο θα μπορούσε να ενισχύσει την ήδη ακολουθούμενη διαδικασία «εσωτερικής εξισορρόπησης»

Πρέπει να επισημανθεί ότι η επιλογή της ελληνικής πλευράς να προσδώσει μεγαλύτερη σημασία στο «ευρωπαϊκό της χαρτί» δεν σήμαινε ότι η Ελλάδα βασιζόταν αποκλειστικά στην ικανότητα της ευρωπαϊκής Ένωσης να καταστεί προμηθευτής ασφάλειας (security provider) ούτε και ότι η Ελλάδα θα αντιμετώπιζε την ευρωπαϊκή ένωση αποκλειστικά ως ένα σύστημα πολιτικής αλληλεγγύης που θα μπορούσε να στηριχτεί σε οικονομικούς και διπλωματικούς μοχλούς πίεσης αποτρέποντας την Άγκυρα από πιθανές περιπέτειες στο Αιγαίο. Αντιθέτως παίζοντας το ευρωπαϊκό χαρτί με έναν περισσότερο περίτεχνο και αποδοτικό τρόπο από ότι στο παρελθόν η

³⁷ Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 52-53.

μακροπρόθεσμη πολιτική της Ελλάδος αποσκοπούσε στην πλαισίωση της Τουρκίας στο ευρωπαϊκό σύστημα ολοκλήρωσης , όπου συγκεκριμένες «ευρωπαϊκού τύπου» συμπεριφορές και ευρωπαϊκοί κανόνες (European style rules of the game) θα έπρεπε να ακολουθούνται από την Τουρκία. Συνεπώς πιέζοντας την Τουρκία όλο και περισσότερο προς την κατεύθυνση της μεγαλύτερης δυνατής σύνδεσης της με την ευρωπαϊκή ένωση η Ελλάδα στόχευε στην επιτυχή σύνδεση των συμφερόντων της Τουρκίας με συγκεκριμένους, διεθνώς αποδεκτούς κανόνες συμπεριφοράς. Στο Ελσίνκι, η ευρωπαϊκή ένωση ανέδειξε τη σύνδεση ανάμεσα στην ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας, την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο και το τέλος της ομηρείας της Κύπρου από την Τουρκία, καθώς διαχώρισε τη μελλοντική ένταξη της Κύπρου από την επίλυση του πολιτικού της προβλήματος. Με τον τρόπο αυτό, τόσο το κυπριακό ζήτημα όσο και οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο Αιγαίο «κοινοτικοποιήθηκαν», αλλά και συνδέθηκαν με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας.³⁸

³⁸ Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 54-71.

Ελληνική στρατηγική και όρια εξισορρόπησης

Η πολιτική της «εμπλοκής» δηλαδή της τουρκικής ενσωμάτωσης στην ΕΕ από την Αθήνα είχε τρία στοιχεία. Μαζί με τα οικονομικά και το εμπόριο, είχε την έννοια της αναζήτησης της μεγιστοποίησης των διμερών επαφών σε διάφορα επίπεδα, ενώ οι παραδοσιακές διαφορές θα έμπαιναν σε διπλωματικό πάγο. Υπό αυτή την προσέγγιση, η Αθήνα, κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού συμβουλίου στο Ελσίνκι το 1999, συμφώνησε στην τουρκική υποψηφιότητα για ένταξη στην ΕΕ, ένα τεράστιο αλλά υπολογισμένο πολιτικό ρίσκο για την ελληνική κυβέρνηση. Στον στρατιωτικό τομέα, η Ελλάδα συμφώνησε σε μια πολιτική βελτίωσης των επαφών μεταξύ των στρατιωτικών στα πλαίσια των Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης που ρυθμίζει το ΝΑΤΟ, με συγκεκριμένο στόχο στην αύξηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και την εξεύρεση συμφωνίας για τους «κανόνες του παιχνιδιού». Η στρατηγική εμπλοκή της Τουρκίας στην ΕΕ στηρίζεται στην ελπίδα ότι οι αυξανόμενες οικονομικές, πολιτικές και στρατιωτικές επαφές, είτε θα βοηθήσουν την Τουρκία να γίνει πιο δημοκρατική είτε, σε ένα μικρότερο βαθμό θα επιφέρουν κάποιου είδους σύγκλιση συμφερόντων. Στους ελληνικούς υπολογισμούς, η εμπλοκή της Τουρκίας στο σύστημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα βοηθήσει στην κοινωνικοποίηση των τουρκικών ελίτ με τους ευρωπαϊκούς κανόνες συμπεριφοράς και θα αυξήσει την ελκυστικότητα μιας μεταρρυθμιστικής πορείας. Όσο πιο πολύ η Τουρκία ενσωματώνεται στο ευρωπαϊκό σύστημα, τόσο λιγότερο είναι πιθανό να καταφύγει στη βία. Εάν πετύχει ο εξευρωπαϊσμός της Τουρκίας ο τουρκικός λαός θα είναι ο πρώτος που θα επωφεληθεί αλλά και η Ελλάδα θα έχει πολλά να κερδίσει μέσω της ειρηνικής επίλυσης των όποιων διαφορών στο Αιγαίο. Ταυτόχρονα, θα ακολουθήσουν δραματικές βελτιώσεις στις πιθανότητες για την επίτευξη μιας δίκαιης, ρεαλιστικής και αμοιβαία αποδεκτής διευθέτησης του ακανθώδους προβλήματος της Κύπρου. Εν μέσω λοιπόν ενός ταχύτατα βελτιωμένου κλίματος, η Ελλάδα και η Τουρκία θα μπορέσουν να απολαύσουν τους καρπούς μιας αυξανόμενης συνεργασίας, η οποία θα ενθαρρύνει πρόσθετες πρωτοβουλίες για την αμοιβαία και ισορροπημένη μείωση των αμυντικών δαπανών.³⁹

³⁹ Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 126-128.

Όρια Στρατηγικής Εξισορρόπησης

Πρέπει βεβαίως να επισημανθούν στο σημείο αυτό τα όρια του εξευρωπαϊσμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά την περίοδο 2000-4 καθώς αυτή αναπτύχθηκε και παρέμεινε στο επίπεδο μιας ομάδας διαμορφωτών εξωτερικής πολιτικής χωρίς να αποκτήσει σοβαρά κοινωνικά ερείσματα. Η κυβέρνηση που αναλαμβάνει τον Μάρτιο του 2004 επαναπροσδιορίζει το εθνικό συμφέρον όσον αφορά τις σχέσεις με την Τουρκία. Θεωρώντας τεράστιο βάρος και εν πολλοίς αχρείαστο τη συνέχιση μιας ουσιαστικής διαπραγματεύσεως με τη Τουρκία μέσα στα ασφυκτικά χρονικά πλαίσια του Ελσίνκι αποφασίζει να απελευθερωθεί από τις δεσμεύσεις και τα χρονοδιαγράμματα που είχε επιβάλλει η ευρωπαϊκή ένωση στο Ελσίνκι αποσυνδέοντας την μελλοντική ένταξη της Τουρκίας από την επίλυση των διαφορών της με την Ελλάδα. Παράλληλα όσον αφορά τις διερευνητικές επαφές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (οι οποίες με βάση τα συμπεράσματα του Ελσίνκι είχαν ξεκινήσει από τον Απρίλιο του 2002), η Ελλάδα υιοθετεί μια στρατηγική «κωλυσιεργίας» καθώς προνοεί ώστε οι διερευνητικές επαφές να συνεχίζονται μέσα σε καθεστώς ελεγχόμενης αδράνειας προκειμένου να καταστεί ελάχιστα πιθανό το ενδεχόμενο επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών. Συνολικότερα ο εξευρωπαϊσμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από τη δεκαετία του 1980 μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 2000, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως θολός και ακανόνιστος. Πράγματι ο εξευρωπαϊσμός της εξωτερικής πολιτικής παραμένει αποσπασματικός ενώ χαρακτηρίζεται από την υιοθέτηση διαφορετικών προσεγγίσεων ανάλογα με την κυβέρνηση που αναλαμβάνει την εξουσία. Θα μπορούσαμε έτσι, κατά τα τελευταία σαράντα μεταπολιτευτικά χρόνια ανάπτυξης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής να αναφερθούμε σε ενδείξεις η ακόμα και σε στιγμές εξευρωπαϊσμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Τέλος είναι επίσης ενδιαφέρον ότι ακόμα και αυτές οι ενδείξεις εξευρωπαϊσμού συμβαίνουν όταν το ευρωπαϊκό εγχείρημα παραμένει ισχυρό, ενώ, όταν οι συνθήκες ομαλής ανάπτυξης του δυσκολεύουν ή ανατρέπονται, οι εθνικές πολιτικές επιχειρούν να διατηρήσουν την αυτονομία τους από τους ευρωπαϊκούς περιορισμούς.⁴⁰

⁴⁰ ΕΛΙΑΜΕΠ, ό.π., σελ. 120.

Τουρκική στρατηγική και όρια εξισορρόπησης

Το 1999 η Τουρκία απέκτησε καθεστώς υποψηφίας προς ένταξη στην ΕΕ χώρας, και ξεκίνησε μια προσέγγιση με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς η οποία μετέβαλε την ρητορική της στην εξωτερική πολιτική. Έτσι άρχισε να είναι πιο ανοικτή σε συνεργασίες, να υιοθετεί πιο «ήπιους» τόνους, να απομακρύνεται από τη λογική του «παιγνίου μηδενικού αθροίσματος» και να αναζητά αμοιβαία επωφελείς λύσεις, όπως στις σχέσεις της με την Ελλάδα. Καταλυτική προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η διαδικασία εκπλήρωσης των ευρωπαϊκών πολιτικών κριτηρίων και προαπαιτούμενων, αλλά και η συγκυρία, τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και στο εσωτερικό.⁴¹

Το ζήτημα της τουρκικής υποψηφιότητας επιλύθηκε ευνοϊκά για την Τουρκία στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (10 – 11 Δεκεμβρίου του 1999). Στα Συμπεράσματα της Προεδρίας διατυπώνεται η σημείωση προόδου όσον αφορά την εκπλήρωση των κριτηρίων προσχώρησης, εκφράζοντας ικανοποίηση για την εισαγωγή εκ μέρους της Τουρκίας μεταρρυθμίσεων με σκοπό την ευθυγράμμιση της χώρας με τα Κριτήρια της Κοπεγχάγης ενώ επρόκειτο να ακολουθηθεί συγκεκριμένη προενταξιακή στρατηγική με έμφαση στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Συμβούλιο αποδέχθηκε την υποψηφιότητα της Τουρκίας με βάση τα ίδια κριτήρια που ίσχυαν και για τα υπόλοιπα υποψήφια κράτη – μέλη, τονίζοντας επιπροσθέτως τα εξής ζητήματα: Επίλυση κάθε εκκρεμούς συνοριακής διαφοράς έως το 2004. Σε διαφορετική περίπτωση, η διαφορά θα επιλύονταν μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου. Αποδοχή του Κοινοτικού Κεκτημένου, όπως το τελευταίο ορίστηκε κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης το 1995. Συμμετοχή σε σημαντικό αριθμό αναπτυξιακών προγραμμάτων της Ένωσης. Τήρηση του πολιτικού και οικονομικού σκέλους των Κριτηρίων της Κοπεγχάγης. Οι εξελίξεις κρίθηκαν ως θετικές για την Τουρκία, διορθώνοντας το «λάθος της Συνθήκης του Λουξεμβούργου», παρά το γεγονός πως η επίλυση του Κυπριακού έπαυε να θεωρείται προϋπόθεση για την ένταξη της Κύπρου στην Κοινότητα. Στο πεδίο της τουρκικής εσωτερικής πολιτικής θεωρείται πως η υποψηφιότητα και κυρίως η προσδοκία για ένταξη στην ΕΕ τροφοδότησε από το 2001 έως το 2004 μια σειρά πολιτικών κοινωνικού

⁴¹Τριανταφύλλου, Δ. & Φωτίου, Ε., (2010). *Τουρκική εξωτερική πολιτική την εποχή του ΑΚΡ*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. Σελ. 54.

χαρακτήρα, όπως η παροχή δικαιωμάτων σε μειονοτικές ομάδες και η κατάργηση των Έκτακτων Στρατοδικείων, με αποκορύφωμα την κατάργηση της θανατικής ποινής το 2002. Οι παραπάνω πολιτικές συνοψίστηκαν στην εκτεταμένη αναθεώρηση του Τουρκικού Συντάγματος που έλαβε χώρα την 3η Οκτωβρίου του 2001, ακολουθώντας τους στόχους του «Εθνικού Προγράμματος Υιοθέτησης του Κοινοτικού Κεκτημένου» (acquis communautaire) καθώς και η υιοθέτηση νέου Ποινικού Κώδικα. Η ευνοϊκή απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τροφοδότησε την αναζωπύρωση της εμπιστοσύνης των τουρκικών ελίτ για την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας και των εκσυγχρονιστικών τάσεων, παρά τις έντονες αντιδράσεις εθνικιστικών κύκλων περί ενίσχυσης της τρομοκρατικής δραστηριότητας λόγω των παραπάνω νομοθετικών μεταρρυθμίσεων.⁴²

Όρια τούρκικης εξισορρόπησης

Από το 2005, ωστόσο, η διαδικασία πέρασε σε ύφεση. Από την πλευρά της ΕΕ, νέοι ηγέτες ανέλαβαν την εξουσία στη Γαλλία και στη Γερμανία, οι όποιοι απέρριπταν ανοιχτά την ιδέα της ένταξης της Τουρκίας. Η συνεχιζόμενη διένεξη για το κυπριακό ζήτημα αναδύθηκε και πάλι ως βασικό εμπόδιο, παρόλο που η κυβέρνηση του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης και οι Τουρκοκύπριοι είχαν κάνει αποφασιστικές κινήσεις για να επιλυθεί το ζήτημα. Αργότερα η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008-2009 και η επείγουσα ανάγκη να αποφευχθεί η κατάρρευση του κοινού νομίσματος το 2011 απασχόλησαν τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, θέτοντας το «Τουρκικό Ζήτημα» στο περιθώριο. Από την πλευρά της Τουρκίας, η διαδικασία «εναρμόνισης» κόλλησε, καθώς η προσοχή της κυβέρνησης στράφηκε σε εσωτερικές διαμάχες. Το 2011-2012 επανήλθαν στην ατζέντα της κυβέρνησης οι μεγάλες πολιτικές μεταρρυθμίσεις, αλλά δεν είναι καθόλου βέβαιο κατά πόσον αυτές θα είχαν αξιοσημείωτες επιδράσεις στην επιδίωξη της Τουρκίας για ένταξη.⁴³

⁴² http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/hel1_el.pdf.

⁴³ Hale., W., (2016). Η Τουρκία και η Δύση μετά τον Ψυχρό Πόλεμο II. Στο Α. Δεριζιώτης (Επιμ), *Τουρκική εξωτερική πολιτική 1774-2000*. (σ. 290-291). , Μτφρ. Βασιλάκη Ρ. και Σφυρόερα. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.

Νταβουτογλιανή προσέγγιση και ανάληψη εξουσίας από το ΑΚΡ

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας εισήγαγε ορισμένες έννοιες: στρατηγικό βάθος, μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες, μέγιστο όφελος από τους γείτονες, προληπτική διπλωματία, μετριοπαθής ισχύς, ρυθμική εξωτερική πολιτική, εξασφάλιση των ισορροπιών μεταξύ ασφάλειας και ανεξαρτησίας, στρατηγική συνεργασία με τους ομοεθνείς και συγγενικές τουρκικές χώρες προκειμένου να αποκατασταθεί η εικόνα του μεγάλου αδελφού που έχει η Τουρκία στα βαλκάνια, στον Καύκασο, στην κεντρική Ασία και στη μέση ανατολή. Για να υλοποιηθούν αυτές οι έννοιες στις εξωτερικές σχέσεις της Άγκυρας, έδωσε μια κατεύθυνση που διαχωρίζεται πλήρως από τις παλιές παραμέτρους. Υπάρχουν μάλιστα αναρίθμητα παραδείγματα, όπως η βελτίωση των σχέσεων της Τουρκίας με το Ιράν και τη Συρία, η ανάπτυξη πολιτικών επαφών με διάφορους φορείς του Ιράκ, η παρακολούθηση της μέσης ανατολής, η ανάληψη ρόλου διαμεσολαβητή και βοηθού σε διάφορες συγκρούσεις, ειδικά στη Μέση Ανατολή. Ως εκ τούτου ο Νταβούτογλου θεωρείται ως ο «πατέρας» της σύλληψης αυτών των ιδεών και της υλοποίησης όλων αυτών των πρωτοβουλιών. Στο κεφάλαιο « Νέα θεώρηση της γεωπολιτικής δομής της Τουρκίας» από το εγχειρίδιο Στρατηγικό Βάθος και η διεθνής θέση της Τουρκίας τονίζει τη διεθνή σημασία της Τουρκίας, λόγω της γεωπολιτικής της θέσης και επισημαίνει ότι η σημερινή πολιτική ελίτ της Τουρκίας αν συνεχίσει να προσαρμόζει τη γεωπολιτική της σύμφωνα με την στρατηγική άλλων πολιτικών κέντρων ισχύος, θα χάσει όχι μόνο το γόητρο της, αλλά και τη δυνατότητα να διαφυλάξει τόσο το υπάρχον status quo όσο και την εσωτερική ακεραιότητα και συνοχή της χώρας. Ο Νταβούτογλου ακόμα τονίζει ότι η Τουρκία πρέπει να επανεξετάσει τη γεωπολιτική της θέση για την εξωτερική της πολιτική, σύμφωνα με τις νέες αντιλήψεις που επικρατούν στο διεθνές περιβάλλον. Πιστεύει ότι η γεωπολιτική θέση δεν πρέπει να θεωρείται πλέον ως ένα μέσο στρατηγικής που περιφρουρεί ένα status quo, το οποίο αφορά στην προάσπιση των συνόρων. Αντιθέτως, πρέπει να παρουσιάζεται κλιμακωτά στη διεθνή κοινότητα και πρέπει να θεωρείται ως ένα μέσο μετατροπής της υφιστάμενης περιφερειακής στρατηγικής σε παγκόσμια στρατηγική. Έτσι αντί να χρησιμοποιεί την αξία της εντός των συνόρων, πρέπει να προσανατολίσει τις απαιτήσεις της σε όλη την ήπειρο και σε παγκόσμια κλίμακα,

προκειμένου να βρεθεί σε ένα δυναμικό γεωπολιτικό περιβάλλον, διεθνών, οικονομικών και πολιτικών σχέσεων, καθώς επίσης και σχέσεων ασφαλείας. Μια εξωτερική πολιτική που δεν διακρίνεται για τους έντονους και δυναμικούς ρυθμούς και η οποία στηρίζεται στην ευκολία του υπάρχοντος status quo, όχι μόνο δεν θα μπορέσει να μεταμορφώσει τη γεωπολιτική θέση της χώρας σε παγκόσμια, αλλά ούτε καν θα μπορέσει να υπερασπιστεί τα υπάρχοντα σύνορα της.⁴⁴

ΑΚΡ: κόμμα δικαιοσύνης και ανάπτυξης.

Η ολοκληρωμένη μελέτη της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας θα πρέπει να τοποθετείται μέσα στην ολότητα των κοινωνικών σχέσεων, έτσι όπως εξελίσσονται τόσο στο εσωτερικό της όσο και στην περιφέρεια της. Με αυτό το σκεπτικό, η εξωτερική πολιτική της χώρας δεν είναι ξεκομμένη από τις διάφορες οικονομικές και πολιτικές δομές που προκύπτουν σε αυτή ως αποτέλεσμα της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Την ίδια στιγμή δεν είναι αποκομμένη από τις γενικότερες διεθνείς και περιφερειακές αλλαγές, ιδιαίτερα αυτές που προκαλούν μια συνολική αναδιάταξη στόχων πολλών κρατών στην εξωτερική τους πολιτική. Τέτοιας ποιότητας διεθνείς ή και περιφερειακές αλλαγές συνιστούν ένα πλαίσιο συνολικής αναδιοργάνωσης στο παγκόσμιο πολιτικό σύστημα, όπως είναι για παράδειγμα η περίοδος που ακολουθεί το τέλος του ψυχρού πολέμου, όπου και εμφανίζεται η μετάβαση στην υπόθεση της παγκόσμιας ηγεμονίας με νέες δυναμικές και πρωταγωνιστές.

Συνεπώς, οι θεωρητικές αναζητήσεις αλλά και οι πολιτικές πρακτικές του ΑΚΡ στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας τοποθετούνται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αναδιοργάνωσης των διεθνών σχέσεων και συνεχούς μετακίνησης των ισορροπιών σε παγκόσμιο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας από το 2002 και μετά πρέπει να αξιολογηθεί μέσα στο γενικότερο περιβάλλον των συζητήσεων και αντιπαραθέσεων για τη μετάβαση σε μία μετά-δυτική εποχή.⁴⁵ Οι νέες παγκόσμιες ισορροπίες που έκαναν την εμφάνισή τους, σε συνδυασμό με τις εσωτερικές κοινωνικές

⁴⁴ Μηνιαγιάς, Δ. Χ., (2010). *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις ΤΟΥΡΙΚΗ. Σελ. 38-41.

⁴⁵ Τζιάρρας, Ζ. & Μούδουρος, Ν., (2016). *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο: Ιδεολογικές όψεις εξωτερικής πολιτικής*. Αθήνα: Εκδόσεις ΤΟΥΡΙΚΗ. Σελ. 53.

ανατροπές στην Τουρκία, βοήθησαν ούτως ώστε το AKP να διεκδικήσει σε πολιτικό επίπεδο την αλλαγή της διεθνούς τάξης πραγμάτων προς δύο κύριες κατευθύνσεις: η πρώτη είναι η προσπάθεια άρσης της δυτικό-κεντρικής ανάγνωσης του κόσμου και η δεύτερη είναι η «αποκατάσταση», η «επανεμφάνιση του Ισλάμ ως φορέα και εκφραστή της υπό δημιουργία νέας παγκόσμιας τάξης πραγμάτων».⁴⁶ Στο σημείο αυτό προκύπτει ένα νέο «εθνικό όραμα», ένας νέος εθνικός ρόλος, που ως προσλαμβάνουσα της ισλαμικής πολιτικής ελίτ διαχέεται ως η κυρίαρχη κατανόηση για το διεθνή ρόλο της χώρας.

Ο εθνικός ρόλος που οραματίζεται το AKP για τη χώρα φαίνεται να επικεντρώνεται περισσότερο στην έννοια του περιφερειακού ηγέτη και περιφερειακού προστάτη. Οι έννοιες αυτές φέρουν ένα ισχυρό, δυναμικό και κάποτε αλαζονικό αυτοπροσδιορισμό της Τουρκίας σε σχέση με τα καθήκοντα και τις ευθύνες που έχει η ίδια απέναντι στο γεωγραφικό της χώρο. Προς αυτή την κατεύθυνση το προεκλογικό πρόγραμμα του AKP το 2011, ανέφερε ότι: « Η Τουρκία δεν είναι πλέον μια χώρα που παρακολουθεί τα γεγονότα, αλλά που τα καθοδηγεί». Άρα ο ρόλος του περιφερειακού ηγέτη δεν αναφέρεται σε μία δυνατότητα «απλής» περιφερειακής παρέμβασης, αλλά σε μια ισχυρότερη και δυναμικότερη λειτουργία εγγύησης της προστασίας των περιθωριοποιημένων περιοχών, σε έναν ρόλο που δημιουργεί ηγεμονία και συγκεκριμένη τάξη πραγμάτων. Χαρακτηριστικός επί τούτου ο Νταβούτογλου που υπογραμμίζει πως: «Η Τουρκία θα πρέπει να μετατρέψει τον ρόλο της ως περιφερειακή χώρα σε μέρος του παρελθόντος της και να πάρει μια νέα θέση, αυτή που θα διασφαλίζει ασφάλεια και σταθερότητα, όχι μόνο για τον εαυτό της αλλά και για τους γείτονες της». Η υλοποίηση ενός τέτοιου ρόλου από την Τουρκία, πάντα σύμφωνα με το AKP, είναι εφικτή διότι η χώρα έχει τα αναγκαία ποιοτικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, το «στρατηγικό βάθος» που επεξεργάστηκε ο Νταβούτογλου, σε πρακτικό επίπεδο, φαίνεται να λαμβάνει τη μορφή επιβεβαίωσης, ότι η Τουρκία κατέχει μια «κεντρική θέση» με ορούς ιστορίας, γεωγραφίας και πολιτισμού, που της επιτρέπει να επηρεάζει τόσο το περιφερειακό όσο και το παγκόσμιο σύστημα. Η περιγραφή της κεντρικής θέσης που έχει η Τουρκία, σύμφωνα με τις θεωρητικές επεξεργασίες του Νταβούτογλου, έχει ως εξής: « η Γή, η

⁴⁶ Τζιάφρας, Ζ. & Μούδουρος, Ν., ό.π., σελ. 56.

θάλασσα και οι ηπειρώτικες λεκάνες που περικυκλώνουν την Τουρκία συνιστούν το γεωγραφικό κέντρο του κόσμου και ιστορικά καλύπτουν τις περιοχές όπου η βασική αρτηρία της ιστορίας της ανθρωπότητας δημιουργήθηκε». Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται η ενεργοποίηση της ρητορείας περί κεντρικού κράτους, που επανήλθε από την ηγεσία του ΑΚΡ και που παραπέμπει σε δύο προσανατολισμούς: ο πρώτος είναι η δυνατότητα της Τουρκίας να συμπεριλάβει ξανά στο διεθνές σύστημα μια μεγάλη πολιτισμική λεκάνη όπως είναι ο ισλαμικός κόσμος και ο δεύτερος είναι ο ρόλος που έχει στη μεταρρύθμιση τόσο των Διεθνών Οργανισμών όσο και του ίδιου του Ισλαμικού Κόσμου. Αυτά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά συμβάλλουν ούτως ώστε η Τουρκία να μη καταστεί «φερέφωνο» άλλων ισχυρότερων δυνάμεων και να γίνει η ίδια μια δύναμη, που εκμεταλλευόμενη τις συγκρούσεις των υπερδυνάμεων, να δημιουργεί, εντελώς δικά της πεδία επιρροής. Το τουρκικό «κεντρικό κράτος» λοιπόν εγκαταλείπει την παλιά κεμαλική αντίληψη περί «περικύκλωσης από εχθρούς» και υιοθετεί τη δυνατότητα όχι μόνο του διαλόγου με την περιφέρεια αλλά και την επιδίωξη για αναπαραγωγή ηγεμονίας στη συγκεκριμένη περιοχή. Με άλλα λόγια, η Τουρκία στοχεύει στο να ξεφύγει από τη θέση του «ακόλουθου» των στρατηγικών των ισχυρότερων της συμμάχων στην περιοχή της και να επιβληθεί ως ισότιμος εταίρος σε αυτές τις στρατηγικές.

Ανεξάρτητα από το βαθμό επιτυχίας του προαναφερθέντος στόχου μερικής αυτονομίας της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, η αντίληψη αυτή καταγράφεται ξεκάθαρα στα πολιτικά κείμενα του ΑΚΡ. Συγκεκριμένα, στο ντοκουμέντο «πολιτικού οράματος για το 2023» που εξέδωσε το κόμμα στο τακτικό του συνέδριο το 2012 αναφέρεται ότι: όπως στις σχέσεις μας με τις Ηνωμένες Πολιτείες έτσι και αναφορικά με την ιδιότητα μας ως μέλος του ΝΑΤΟ, κινηθήκαμε με πλήρη συνείδηση, ότι ο πραγματικός δρόμος ενίσχυσης των παραδοσιακών συμμαχικών μας σχέσεων περνά μέσα από την ισότιμη συμμετοχή της Τουρκίας και μέσα από την ισότιμη αντιμετώπιση της». Το νέο λοιπόν «εθνικό» όραμα και ο ρόλος που διεκδικεί το ΑΚΡ για τη χώρα παραλληλίζονται και με μια συγκεκριμένη γεωγραφική φαντασίωση μέσα στην οποία φαίνεται να συνυπάρχουν όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία, όπως η θέληση για αλλαγή της παγκόσμιας τάξης με την αποκατάσταση του Ισλάμ, καθώς και η θέση της Τουρκίας ως κεντρικού κράτους και φορέα της «δικαιοσύνης» που πρέπει να επικρατήσει. Με

άλλα λόγια, η διεκδικούμενη από το AKP νέα τουρκική γεωγραφία είναι επίσης μέρος της επιδιωκόμενης αναπαραγωγής ηγεμονίας στην περιφέρεια.⁴⁷

⁴⁷ Τζιάρρας, Ζ., Μούδουρος, Ν., στο ίδιο, σελ. 62-65.

Κεφάλαιο 3

Ελληνοτουρκικές επιδιώξεις στο Αιγαίο

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 η Τουρκία εγκαινίασε μια πολιτική αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων σε βάρος των κυριαρχικών δικαιωμάτων και της κυριαρχίας της Ελλάδας. Μέχρι και σήμερα, η επιδίωξη της πολιτικής αυτής είναι η μετατροπή του καθεστώτος του Αιγαίου τόσο στον θαλάσσιο όσο και στον εναέριο χώρο, καθώς τα θέματα που θέτει η Τουρκία είναι τα εξής:

Διεκδικήσεις Τουρκίας:

- «Γκρίζες ζώνες»: Πρόκειται για έναν όρο που έχουν επινοήσει οι Τούρκοι και περιλαμβάνει κάποιες νησίδες και βραχονησίδες τις οποίες διεκδικούν, διότι δεν αναφέρονται ονομαστικά στις Συνθήκες της Λωζάννης (1923) και των Παρισίων (1947), βάσει των οποίων επικυρώθηκε η ενσωμάτωση των περισσότερων νησιών του Ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα. Οι «γκρίζες ζώνες» συνδέονται άμεσα με το *casus belli*, καθώς μεταξύ των 6 και 12 ναυτικών μιλίων βρίσκονται οι περισσότερες νησίδες που διεκδικεί η Άγκυρα.
- Αποστρατιωτικοποίηση νησιών Ανατολικού Αιγαίου: Πάγια άποψη της Αγκύρας περί αποστρατιωτικοποίησης των ελληνικών νησιών του Ανατ. Αιγαίου και των Δωδεκανήσων. Ειδικά στη δεύτερη περίπτωση, η Συμφωνία υπογράφηκε το 1947 υπό το βάρος των πιέσεων της τότε ΕΣΣΔ. Εν συνεχεία, με τη δημιουργία του ΝΑΤΟ, αλλά, κυρίως, την τουρκική εισβολή του 1974 στην Κύπρο, η Ελλάδα έχει τοποθετήσει στα νησιά δυνάμεις Εθνοφυλακής.
- Υφαλοκρηπίδα: Πρόκειται για το μοναδικό ζήτημα το οποίο η Ελλάδα αναγνωρίζει. Η Άγκυρα θεωρεί ότι τα ελληνικά νησιά δεν έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα. Αντιθέτως, υποστηρίζει ότι τα ελληνικά νησιά αποτελούν εξάρσεις του βυθού του χερσαίου όγκου της Ανατολίας. Με βάση το τουρκικό επιχείρημα, ο βυθός περίπου ημίσεος του Αιγαίου υπάγεται στη δικαιοδοσία της Τουρκίας.

- Θαλάσσια σύνορα: Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει θαλάσσια σύνορα με την Ελλάδα, παρά μόνον σε δύο σημεία: στο Αιγαίο, τρία ναυτικά μίλια από τις εκβολές του Έβρου, και στην Ανατ. Μεσόγειο μεταξύ Καστελλόριζου και του ηπειρωτικού όγκου της Ανατολίας.
- Εναέριος χώρος: Η Ελλάδα έχει 10 ναυτικά μίλια (ν.μ.) εθνικού εναέριου χώρου (ΕΕΧ) τον οποίο και αμφισβητεί η Τουρκία, που αντιτείνει ότι αυτός πρέπει να εφάπτεται με τα 6 ν.μ. των χωρικών υδάτων. Για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα οι περισσότερες παραβάσεις ΕΕΧ πραγματοποιούνταν μεταξύ των 6 και 10 ν.μ. Πλέον, καταστρατηγούνται και τα 6 ν.μ. ενώ έχουν πληθύνει και οι υπερπτήσεις πάνω από ελληνικές νησίδες, με πλέον τακτικές εκείνες που πραγματοποιούνται στο σύμπλεγμα του Φαρμακονησίου και την Παναγιά των Οινουσσών.
- FIR: Η Τουρκία υποστηρίζει ότι ανατολικά του 25ου Μεσημβρινού (χωρίζει το Αιγαίο στη μέση σε έναν νοητό άξονα Ηρακλείου Κρήτης-Καβάλας) η αρμοδιότητα ευθύνης της αεροπλοΐας ανήκει στην Άγκυρα (συγκεκριμένα στην Κωνσταντινούπολη) και όχι στην Αθήνα. Οι συχνές Οδηγίες προς Αεροναυτιλλομένους (NOTAM) αναδεικνύουν αυτή την πραγματικότητα. Πρακτική αποτύπωση αυτής της αμφισβήτησης είναι η είσοδος τουρκικών μαχητικών τα οποία εισέρχονται στον χώρο ευθύνης του FIR Αθηνών, δίχως να υποβάλλουν σχέδια πτήσης. Έρευνα και διάσωση: Όπως και ο έλεγχος της αεροπλοΐας, η πραγματοποίηση επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης (SAR) δεν συνιστά κυριαρχικό δικαίωμα. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση η Τουρκία υποστηρίζει ότι ανατολικά του 25ου Μεσημβρινού η αρμοδιότητα πραγματοποίησης επιχειρήσεων SAR ανήκει στην Άγκυρα και όχι στην Αθήνα.⁴⁸

Σύμφωνα με την Τουρκία, θάλασσες όπως το Αιγαίο χαρακτηρίζονται ως κλειστές ή ημίκλειστες, στις οποίες επικρατούν ειδικές συνθήκες και, κατ' επέκταση, είναι αναγκαίο

⁴⁸ Νέδος, Β., (2017,13 Μαρτίου). Τουρκικοί ισχυρισμοί για το Αιγαίο. *Η Καθημερινή*. 26 Ιανουαρίου 2018, από <http://www.kathimerini.gr/900127/article/epikairothta/politikh/toyrkikoi-isxyrismoi-gia-to-aigaio>.

να διέπονται από ειδικούς κανόνες. Υπό το πρίσμα αυτό, η αύξηση των χωρικών υδάτων απαιτεί συναίνεση των παράκτιων κρατών (Ελλάδος και Τουρκίας). Τη θέση αυτή υποστήριξε η Τουρκία καθ' όλη τη διάρκεια των εργασιών της Τρίτης Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας (1973-1982). Η προσπάθειά της, όμως, δεν ευοδώθηκε. Βέβαια. Το Αιγαίο ανήκει στην κατηγορία των κλειστών και ημίκλειστων θαλασσών, καθώς συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις που θέτει το Άρθρο 122 της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας. Έτσι, η Τουρκία επισημάνει -μεταξύ άλλων- και το Άρθρο 123 της εν λόγω Συμβάσεως, το οποίο προβλέπει ότι τα παράκτια κράτη θα πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους.⁴⁹

Συνάμα, κατά την άποψη της Τουρκίας, το Αιγαίο θα μετατρέποταν σε ελληνική λίμνη, δεδομένου ότι θα έκλειναν όλα τα υφιστάμενα περάσματα που οδηγούν στην ανοιχτή θάλασσα και, ως εκ τούτου, θα δημιουργούταν πρόβλημα με την ελεύθερη ναυσιπλοΐα, καθώς τα πλοία αναγκαστικά θα περνάνε από ελληνικά χωρικά ύδατα. Τα πλοία που θα έφευγαν από την Τουρκία με κατεύθυνση προς τη Δύση θα έπρεπε να λαμβάνουν άδεια από την Ελλάδα γεγονός που θα ήταν αντίθετο προς τα συμφέροντα της Τουρκίας.⁵⁰

Συν τοις άλλοις, η Τουρκία κάνει λόγο για καταχρηστική άσκηση δικαιώματος. Η άσκηση του ελληνικού δικαιώματος περί αυξήσεως των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. θα έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της Τουρκίας κατά την άσκηση των δικαιωμάτων που ήδη κατέχει επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Βάσει αυτού, θεωρεί ότι δεν είναι υποχρεωτικό για ένα κράτος να επεκτείνει πλήρως τα χωρικά του ύδατα (12 ν.μ.) πολλώ δε μάλλον όταν αυτό επηρεάζει το δικαίωμα ενός άλλου κράτους.⁵¹

⁴⁹ Συρίγος, Α., (2015). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. Σελ. 253-264.

⁵⁰ Yenigün, C. (2001). *Aegean Maritime Boundaries: Issues and Solutions*. Turkish Review of Balkan Studies. Pp. 135-465.

⁵¹ Acer, Y., (2003). *The Aegean maritime disputes and international law*. Ashgate Publishing Ltd. Pp. 129-145.

Ελληνική πλευρά

Η Ελλάδα είναι αυστηρώς προσηλωμένη στην αρχή της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών επί τη βάση του διεθνούς δικαίου. Η Ελλάδα έχει αποδεχθεί με δήλωσή της τη γενική υποχρεωτική δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης με τις εξαιρέσεις που ρητά ορίζονται στο κείμενο αυτής, ενώ έχει κυρώσει τη Σύμβαση των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Με δήλωσή της το 2015 εξείρεσε από τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου της Σύμβασης τις οριοθετήσεις θαλασσιών ζωνών, σύμφωνα με το άρθρο 298 αυτής.

Η Ελλάδα επιδιώκει, στο πλαίσιο αυτό, να επιλύσει τη μόνη διαφορά που υφίσταται μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, δηλαδή την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και, ειδικότερα, το δίκαιο της θάλασσας.⁵²

Διεκδικήσεις Ελλάδας

Σύμφωνα με την εμβληματική απόφαση του ΔΔΧ στην υπόθεση της Υφαλοκρηπίδας της Βορείου Θάλασσας, τα δικαιώματα ενός Κράτους στην υφαλοκρηπίδα του (δηλαδή στην φυσική προέκταση της ξηράς μέσα και κάτω από την θάλασσα) υπάρχουν *ipso facto* και *ab initio*, δηλαδή υπάρχουν χάρη στην εθνική κυριαρχία του επί της ξηράς και συνιστούν σύμφυτο δικαίωμα ως προέκταση της άσκησης της εθνικής κυριαρχίας, με στόχο την εξερεύνηση του βυθού και την εκμετάλλευση των φυσικών του πόρων.

Καταρχάς, κρίσιμο είναι να καθοριστεί η σχετική ακτογραμμή από την οποία μετράται η υφαλοκρηπίδα. Βασική αρχή του διεθνούς εθιμικού δικαίου είναι ότι η ξηρά κυριαρχεί επί της θάλασσας, δια της προβολής των ακτογραμμών της. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το ΔΔΧ στην εμβληματική απόφαση για την Βόρειο Θάλασσα, η ξηρά αποτελεί τη νομική πηγή εκ της οποίας το Κράτος αντλεί την εξουσία που ασκεί επί των

⁵² <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.

εδαφικών προεκτάσεων στην θάλασσα. Απαραίτητη προϋπόθεση για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας είναι οι δυο χώρες να έχουν ακτογραμμές, των οποίων οι προβολές προς την θάλασσα συμπίπτουν με εκείνες ενός άλλου Κράτους.⁵³

Στην περίπτωση του Αιγαίου η Ελλάδα θεωρεί ότι η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει *ipso facto* και *ab initio* κυριαρχικά δικαιώματα του παρακτίου κράτους επί της υφαλοκρηπίδας, το εύρος της οποίας είναι τουλάχιστον 200 ν.μ., εφόσον το επιτρέπει η απόσταση μεταξύ των αντικειμένων ακτών. Η χάραξη της υφαλοκρηπίδας πρέπει να ξεκινάει από τις ακτογραμμές των ελληνικών νησιών που βρίσκονται διεσπαρμένα στο Αιγαίο, και παρέχουν τις γραμμές βάσης από τις οποίες ξεκινούν η αιγιαλίτιδα ζώνη και η υφαλοκρηπίδα της Ελλάδας. Γραμματικό έρεισμα αυτής της άποψης βρίσκεται στο άρθρο 121(2) της Σύμβασης ΔΘ, που προβλέπει ότι τα νησιά, ως αυτόνομες εδαφικές μονάδες, διαθέτουν δική τους αιγιαλίτιδα ζώνη, συνορεύουσα ζώνη, ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδα, όπως ακριβώς και οι κύριες ηπειρωτικές περιοχές.

Περαιτέρω, το 2001 το ΔΔΧ έκρινε ρητά ότι το άρθρο 121(2) της Σύμβασης ΔΘ αντανakλά διεθνές εθιμικό δίκαιο, ώστε τα νησιά, ανεξαρτήτως του μεγέθους τους, απολαμβάνουν το ίδιο νομικό καθεστώς με την ηπειρωτική στεριά, και ως εκ τούτου παράγουν τα ίδια κυριαρχικά δικαιώματα επί των θαλασσιών ζωνών. Ο γενικός αυτός κανόνας αποτελεί διεθνές εθιμικό δίκαιο, δεσμεύει, δηλαδή, και τα κράτη που δεν είναι συμβαλλόμενα στη Σύμβαση ΔΘ, συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας, ως μέλους της διεθνούς κοινότητας. Στο πλαίσιο αυτό, ζήτημα οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας τίθεται μόνον μεταξύ των αντικείμενων ακτών των ελληνικών νησιών που βρίσκονται απέναντι από τις τουρκικές ακτές.

Ως προς τη μέθοδο οριοθέτησης, πάγια θέση της Ελλάδας αποτελεί ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα πρέπει να γίνει με βάση την αρχή της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής. Η θέση αυτή απηχεί το άρθρο 6(1) της παλαιότερης

⁵³ <https://www.thinknews.gr/projects/epexigisi-tis-ellinotourkikis-diaforas-sto-egeo/yfalokripida-stratigikis-simasias/>.

Σύμβασης για την Υφαλοκρηπίδα του 1958 (στην οποία η Ελλάδα, αλλά όχι η Τουρκία, υπήρξε συμβαλλόμενο μέρος).⁵⁴

⁵⁴ <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/oriothetisi-yfalokripidas.html>.

Τουρκική πλευρά

Η Τουρκία διαφωνεί επί της αρχής ότι τα ελληνικά νησιά διαθέτουν δική τους υφαλοκρηπίδα, καθ' όσον βρίσκονται επί της Τουρκικής υφαλοκρηπίδας και προτείνει την εφαρμογή διαφορετικών κανόνων για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο. Εστιάζοντας στις ιδιαίτερες γεωμορφολογικές συνθήκες του Αιγαίου, προβάλλει το επιχείρημα ότι το Αιγαίο αποτελεί μία ημίκλειστη θάλασσα με τόσα πολλά διάσπαρτα νησιά σε μία τόσο μικρή γεωγραφική περιοχή και τόσο κοντά στις τουρκικές ακτές ώστε συνιστούν φυσικό τμήμα της βυθισμένης προέκτασης της Ανατολίας (δηλαδή της χερσαίας Τουρκικής γης) στο Αιγαίο. Ως εκ τούτου, τα ελληνικά νησιά δεν διαθέτουν δική τους φυσική υφαλοκρηπίδα αλλά συνιστούν θύλακες επί της τουρκικής υφαλοκρηπίδας. Θα ήταν ασύμβατο, κατά το επιχείρημα αυτό, τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου να διαθέτουν δική τους υφαλοκρηπίδα, εφόσον αυτό θα συνέπιπτε με την φυσική προέκταση της Τουρκικής ηπειρωτικής ακτογραμμής μέσα στην θάλασσα. Προς τούτο, επικαλείται την απόφαση Channel Islands μεταξύ Γαλλίας και Αγγλίας του 1977, όπου το ΔΔΧ φέρεται να έκρινε *in obiter* ότι η αρχή της φυσικής προεκτάσεως του εδάφους δεν μπορεί να απαιτεί ότι η υφαλοκρηπίδα στα βόρεια και βορειοδυτικά των Νησιών Channel πρέπει να θεωρηθεί ότι ανήκει αυτόματα και αναγκαία σε αυτά και όχι στην Γαλλική Δημοκρατία. Ως εκ τούτου, με βάση την αρχή της φυσικής προεκτάσεως, η τουρκική Ανατολία πρέπει να διαθέτει υφαλοκρηπίδα η οποία δεν θα παρεμποδίζεται από την υφαλοκρηπίδα των ελληνικών νησιών.

Η Τουρκία απορρίπτει ως μέθοδο οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας τη μέση γραμμή, τονίζοντας ότι η γεωμορφολογία του Αιγαίου με τα πολυάριθμα ελληνικά νησιά, βραχονησίδες και υφάλους, αποτελεί ειδική περίπτωση κατά την έννοια του άρθρου 6(1) της Σύμβασης για την Υφαλοκρηπίδα (1958), που δικαιολογεί μία διαφορετική ρύθμιση.⁵⁵

⁵⁵ <https://www.thinknews.gr/projects/epexigisi-tis-ellinotourkikis-diaforas-sto-egeo/yfalokripida-stratigikis-simasias/>.

Συνεπώς, η Τουρκία προτείνει ότι ως γραμμές βάσης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου πρέπει να τεθούν οι ακτογραμμές των δυο εκατέρωθεν ηπειρωτικών χωρών (δηλαδή, στην Ελλάδα, η Θεσσαλία, η Στερεά Ελλάδα και η Πελοπόννησος) χωρίς να διαθέτουν τα ελληνικά νησιά δική τους υφαλοκρηπίδα. Αντίθετα, η Τουρκική πλευρά θα καταλαμβάνει την υφαλοκρηπίδα έως την μέση περίπου του Αιγαίου (κατά μήκος του 25ου μεσημβρινού), χωρίς ωστόσο να περιλαμβάνει τα ελληνικά νησιά και την χωρική τους θάλασσα (η οποία ωστόσο πρέπει να προσδιοριστεί στα 6 ν.μ.), τα οποία θα ευρίσκονται εντός της τουρκικής υφαλοκρηπίδας ως παρεμβαλλόμενοι θύλακες.

Κυπριακό ζήτημα-σημερινή πραγματικότητα

Η Κύπρος είναι το τρίτο σε μέγεθος νησί της Μεσογείου, μετά τη Σικελία και τη Σαρδηνία. Η γεωγραφική της θέση είναι πολύ σημαντική, καθώς βρίσκεται στο σταυροδρόμι ανάμεσα σε Ευρώπη, Ασία και Αφρική, και αποτελεί ένα διεθνές εμπορικό και επιχειρησιακό κέντρο. Κατέχει την ένατη θέση στο τομέα της ναυτιλίας παγκοσμίως, και αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι θαλάσσιες δραστηριότητες των Κυπρίων συνέβαλαν στην οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο της χώρας. Τα θαλάσσια σύνορά της αποτελούνται από έξι κράτη (Ελλάδα, Τουρκία, Ισραήλ, Λίβανο, Αίγυπτο και Συρία), η πλειοψηφία των οποίων δεν ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αναφορικά με φλέγοντα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, εδώ και πολλές δεκαετίες έχει δημιουργηθεί μια τουρκοκυπριακή διαμάχη, γνωστή και ως Κυπριακό Ζήτημα. Η Τουρκία, μάλιστα, ακολουθεί μια επιθετική πολιτική και στις θαλάσσιες ζώνες της Κυπριακής Δημοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα: Την αυγή της 20ης Ιουλίου 1974 πραγματοποιήθηκε στις ακτές της Κερύνειας απόβαση τουρκικού στρατού και στρατιωτικών αεροσκαφών, τα οποία κάλυπταν τον κυπριακό ουρανό. Η επιχείρηση αυτή είχε το κωδικό όνομα ΑΤΤΙΛΑΣ. Η Τουρκία υποστήριζε ότι επρόκειτο για ειρηνική επέμβαση, και ότι θα λειτουργούσε ως εγγυήτρια της ανεξαρτησίας του νησιού και της επαναφοράς της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο, η οποία είχε καταλυθεί από το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στις 15 Ιουλίου 1974. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε αργοπορημένη αντίδραση από την ελληνική πλευρά, η οποία υποστήριζε επηρεασμένη από τους Αμερικάνους ότι επρόκειτο για στρατιωτική άσκηση των Τούρκων. Παράλληλα, κηρύχθηκε επιστράτευση χωρίς, όμως, τη θετική έκβαση αυτής, εξαιτίας της στρατιωτικής αποδιοργάνωσης του στρατού.

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω πρωτοβουλιών ήταν η κατοχή του 36% της Μεγαλονήσου από τουρκικές ένοπλες δυνάμεις, με βίαιες και αυταρχικές διαδικασίες. Η Τουρκία κατέλαβε το βόρειο τμήμα της Κύπρου, το οποίο αντιπροσώπευε το 70% του οικονομικού δυναμικού. Το 1983 εγκαθιδρύθηκε στο τμήμα αυτό η Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου, ένα ψευδοκράτος που αναγνωρίζεται, μέχρι και σήμερα, ως ανεξάρτητο μόνο από την Τουρκία, καθώς από αυτήν εξαρτάται

στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά. Η απόπειρα απόσχισης αναγνωρίστηκε από τον ΟΗΕ ως παράνομη. Νόμιμη θεωρείται μόνο η Κυπριακή Δημοκρατία.⁵⁶

Την ίδια τακτική ακολούθησε και το Συμβούλιο της Ασφάλειας, του οποίου τα ψηφίσματα χαρακτήρισαν το καθεστώς της βόρειας Κύπρου ως παράνομο, χωρίς αξιώσεις για τη διεκδίκηση κρατικής υπόστασης. Είναι ένα δήθεν κράτος που εμφανίστηκε τη βοήθεια ξένης στρατιωτικής επέμβασης, όπως υποστηρίζει ο James Crawford. Είναι ένα κράτος «μαριονέτα», υπό τον ενεργό ρόλο της Τουρκίας.⁵⁷ Εν τέλει, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αν και καθυστέρησε να λάβει κάποια απόφαση σχετικά με τη βίαιη εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο, προχώρησε, ωστόσο, σε απόφαση καταβολής χρηματικής ποινής από την Τουρκία. Η τελευταία υποχρεώθηκε να καταβάλει το ποσό των 90 εκατομμυρίων στην Κυπριακή Δημοκρατία, ως αποζημίωση για ηθική βλάβη των εγκλωβισμένων και των συγγενών των αγνοουμένων. Παρατηρήθηκε, δηλαδή, μια εξέχουσα πολιτικής και νομικής σημασίας καταδίκη της Τουρκίας.

Σημερινή πραγματικότητα.

η Τουρκία αρνείται να αποσύρει τις παράνομες στρατιωτικές δυνάμεις κατοχής της από την Κύπρο, οι οποίες έχουν καταστήσει την Κύπρο την πλέον στρατιωτικοποιημένη περιοχή παγκοσμίως. Το Κυπριακό συνιστά, επίσης, χαρακτηριστική περίπτωση συνεχούς, κατάφωρης και μαζικής παραβίασης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών από την Τουρκία. Συγκεκριμένα, η Τουρκία παραβιάζει τα δικαιώματα των Ελληνοκυπρίων προσφύγων, των αγνοουμένων και των συγγενών τους, καθώς και των εγκλωβισμένων στο κατεχόμενο τμήμα της νήσου, ενώ συνεχίζει με συστηματικό τρόπο τον παράνομο εποικισμό και την καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς στις κατεχόμενες περιοχές της Κύπρου.

Η διεθνής κοινότητα έχει κατ' επανάληψη εκφρασθεί επί του Κυπριακού, καταδικάζοντας την εισβολή και απαιτώντας την απόσυρση των δυνάμεων κατοχής,

⁵⁶ <http://www.mfa.gr/kypriako/>.

⁵⁷ <https://www.ejiltalk.org/the-continental-shelf-delimitation-agreement-between-turkey-and-trnc/>.

μέσω μακράς σειράς Αποφάσεων και Ψηφισμάτων σε διεθνή forum, όπως η Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ομάδα των Αδεσμεύτων και η Ομάδα των κρατών της Κοινοπολιτείας.

Οι δικοινοτικές συνομιλίες ξεκίνησαν εκ νέου με την Κοινή Διακήρυξη της 11ης Φεβρουαρίου 2014. Μεταξύ άλλων, η Κοινή Διακήρυξη προβλέπει διαπραγμάτευση εφ' όλων των διαφόρων πτυχών του κυπριακού προβλήματος, περιλαμβανομένων των ενοτήτων διακυβέρνησης και καταμερισμού αρμοδιοτήτων, του περιουσιακού, θεμάτων Ευρωπαϊκής ένωσης και οικονομίας, του εδαφικού και της διεθνούς πτυχής της ασφάλειας. Η Διακήρυξη, προβλέπει επίσης, ρητά, ότι μόνο μία συμπεφωνημένη λύση μπορεί εν συνεχεία να τεθεί προς έγκριση σε χωριστά και ταυτόχρονα δημοψηφίσματα των δύο κοινοτήτων και ότι «οποιασδήποτε μορφής επιδιαιτησία αποκλείεται». Οι συνομιλίες διεκόπησαν τον Οκτώβριο του 2014, εξαιτίας τουρκικών προκλήσεων και παραβιάσεων της κυπριακής ΑΟΖ που διήρκεσαν συνολικά επτά σχεδόν μήνες. Η επανέναρξή τους, κατέστη δυνατή τον Μάιο 2015. Την 1η Δεκεμβρίου 2016, ο Πρόεδρος Αναστασιάδης και ο κ. Ακιντζί συμφώνησαν οι συνομιλίες να συνεχισθούν στη Γενεύη της Ελβετίας, με ανταλλαγή χαρτών και την έναρξη ακολούθως Διεθνούς Διάσκεψης για τη Κύπρο. Η τ/κ πλευρά, ωστόσο, τήρησε αδιάλλακτη στάση στη συζήτηση σημαντικών εσωτερικών θεμάτων, ενώ στα μέσα Φεβρουαρίου, ο κ. Ακιντζί διέκοψε αιφνιδιαστικά τις συνομιλίες, με πρόσχημα απόφαση της κυπριακής Βουλής των Αντιπροσώπων, περί ιστορικής μνείας του δημοψηφίσματος του 1950 στα σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ωστόσο, περαιτέρω, προβληματισμό για τις πραγματικές προθέσεις της τουρκικής πλευράς προκάλεσε το γεγονός ότι στις δικοινοτικές συνομιλίες Τουρκία και τ/κ πλευρά εμμένουν σε νέες απαράδεκτες αξιώσεις επέκτασης των «4 Ελευθεριών» της Ευρωπαϊκής ένωσης στους Τούρκους υπηκόους, στο έδαφος της Κύπρου. Ασφαλώς, οι αξιώσεις αυτές δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτές καθώς αφενός δεν είναι σύμφωνες με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και αφετέρου είναι ένα ζήτημα που άπτεται των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας και συνεπώς δεν αποτελεί αντικείμενο των δικοινοτικών συνομιλιών.

Η Αθήνα έχει ορθώς επιλέξει μετά το 1974 την οδό της διακριτικής αποστασιοποίησης από το κυπριακό και επαναλαμβάνει σε κάθε ευκαιρία ότι η Λευκωσία αποφασίζει και η Αθήνα στηρίζει. Ωστόσο οι επιλογές ΤΕΕ Λευκωσίας έχουν έμμεσες η άμεσες συνέπειες για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις καθώς και για τις σχέσεις της Αθήνας με την Ουάσινγκτον , τις Βρυξέλλες ή το Λονδίνο. Η δε συνεχιζόμενη ελληνική στρατιωτική παρουσία στην Κύπρο καθιστά αναπόφευκτη την εμπλοκή της Αθηνάς σε οποιαδήποτε μελλοντική διαπραγμάτευση, ιδιαίτερα σε θέματα ασφαλείας. Έξαλλου θα είναι αδύνατο να υπάρξει οριστική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων χωρίς λύση και του κυπριακού. Αντιστοίχως μια κακή λύση στην Κύπρο θα έχει άμεσες συνέπειες στο αιγαίο και σε κάθε περίπτωση η Αθήνα δεν μπορεί να αποδεχτεί μια λύση που θα εμπεριέχει σημαντική πιθανότητα αύξησης του κινδύνου ελληνοτουρκικής σύγκρουσης στην Κύπρο.⁵⁸

Η Ελλάδα σταθερά υποστηρίζει τις προσπάθειες για μια δίκαιη, ισορροπημένη και βιώσιμη λύση του κυπριακού προβλήματος. Μια συμπεφωνημένη λύση θα πρέπει να αποκαταστήσει την διεθνή νομιμότητα, η οποία παραβιάζεται κατάφωρα από την τουρκική εισβολή και συνεχιζόμενη κατοχή εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας, , ενός κυρίαρχου και ανεξάρτητου κράτους, που είναι μέλος των Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής ένωσης.⁵⁹

⁵⁸ ΕΛΙΑΜΕΠ, ό.π., σελ. 231-232.

⁵⁹ <http://www.mfa.gr/kypriako/>.

ΗΠΑ – ΝΑΤΟ: Προμηθευτές ασφαλείας στο Αιγαίο

Η πολιτική των ΗΠΑ όσον αφορά στις ελληνοτουρκικές διενέξεις αποσκοπούσε και αποσκοπεί κυρίως στην ύφεση τους, ώστε να αποφευχθεί τυχόν επικίνδυνη κλιμάκωση τους που θα απειλούσε να διαλύσει τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Από την αμερικανική σκοπιά προέχει να παραμείνουν και οι δύο πλευρές ενεργεί και φερέγγυοι σύμμαχοι των ΗΠΑ παρά τις διαφορές μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, οι ΗΠΑ αποφεύγουν να πάρουν καθαρά μεροληπτική θέση υπέρ της μίας ή της άλλης πλευράς και προωθούν την εκτόνωση των ελληνοτουρκικών διενέξεων μέσω αμοιβαίων κινήσεων και συμβιβασμών. Σε περιπτώσεις μεγάλων εντάσεων, όπως με τα Ίμια το 1996, οι ΗΠΑ λειτουργούν ως διαχειριστές των κρίσεων με σκοπό να αποφύγουν μία για τα αμερικανικά συμφέροντα καταστροφική κλιμάκωση σε ελληνοτουρκικό πόλεμο.⁶⁰

Όπως επισημαίνουν οι περισσότεροι αναλυτές, κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, το ΝΑΤΟ προσέφερε μια κουβέρτα ασφαλείας έναντι της μεγάλης απειλής, με το κύριο βάρος της ανάσχεσης της σοβιετικής απειλής να πέφτει στους ώμους των ισχυρών Νατοϊκών κρατών και συνακόλουθα να προσφέρεται στην Ελλάδα και στην Τουρκία η δυνατότητα να μεταφέρουν τη προσοχή τους από τη σοβιετική απειλή στο μεταξύ τους πρόβλημα. Βασικό μέλημα της Ατλαντικής συμμαχίας ήταν η διατήρηση της επιχειρησιακής σταθερότητας και συνοχής της νοτιοανατολικής της πτέρυγας οπού βεβαίως δεν ήταν μόνον υψηλή η στρατηγική σημασία της Ελλάδας, αλλά οι δυο συμμαχικές χώρες ήταν στρατηγικά αλληλεξαρτώμενες. Έτσι και δεδομένου ότι (α) το ΝΑΤΟ δεν έθετε θέμα επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών ως προϋπόθεση της συνέχισης της ιδιότητας του μέλους, (β) λειτουργούσε ως «υποκατάστατο» μακροπρόθεσμων λύσεων στη λογική της αποτροπής ενδεχόμενης κρίσης μεταξύ των κρατών-μελών του και (γ) Ελλάδα και Τουρκία λειτουργούσαν σχεδόν με τη βεβαιότητα ότι το ΝΑΤΟ/ΗΠΑ θα έκανε ότι ήταν δυνατό προκειμένου να αποφευχθεί μία ένοπλη σύρραξη μεταξύ τους, το αποτέλεσμα ήταν ότι τόσο η

⁶⁰ Τσάκωνας, Π., ό.π., σελ. 605-606.

Ελλάδα όσο και η Τουρκία δεν είχαν πολύ σοβαρά κίνητρα ώστε να θέσουν τις συμμαχικές προτεραιότητες πάνω από τις εθνικές τους προτεραιότητες όσον αφορά τον σχεδιασμό δυνάμεων, τα εξοπλιστικά τους προγράμματα.

Συνακόλουθα, καθόλα τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, αλλά βεβαίως και μέχρι σήμερα, Ελλάδα και Τουρκία αντιμετώπισαν το NATO ως στρατηγικό εργαλείο προώθησης ήδη διαμορφωμένων εθνικών συμφερόντων και όχι ως ένα κοινό forum η ως ένα εργαλείο προώθησης συλλογικών συμφερόντων. Το αποτέλεσμα ήταν μια διμερής διαφορά να αποκτήσει και πολυμερή διάσταση. Ως χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της πραγματικότητας θα μπορούσαν να αναφερθούν τα βέτο που έθετε η μία χώρα έναντι της άλλης σχετικά με τις δηλώσεις που αφορούσαν στην ετήσια καταγραφή των δυνάμεων που η κάθε χώρα διέθετε στη Συμμαχία.⁶¹

⁶¹ ΕΛΙΑΜΕΠ, στο ίδιο βιβλίο, σελ. 116-117.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Μεσόγειος – Ζητήματα ΑΟΖ

Ανά τους αιώνες, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη μιας ισχυρής αβεβαιότητας και ρευστότητας, ιδιαίτερα όσον αφορά στον καθορισμό της ισορροπίας μεταξύ ισχύος και συμφερόντων. Συγκεκριμένα, οι τουρκικές αξιώσεις και διεκδικήσεις προσδιορίζονται, σε μεγαλύτερο βαθμό, στην οριοθέτηση του θαλάσσιου, αλλά και του εναερίου καθεστώτος στο Αιγαίο Πέλαγος, πλήττοντας, στο σύνολό τους, κυριαρχικά δικαιώματα και ζωτικά συμφέροντα του ελληνικού κράτους. Εξ αρχής, η γεωμορφολογία του ελληνικού κράτους το οποίο αποτελείται από έναν ηπειρωτικό κορμό, συνδεδεμένο με πλήθος νησιών οδήγησε την πλειονότητα των διεθνών οργανισμών στην παραχώρηση των αρμοδιοτήτων ελέγχου του εναερίου και θαλάσσιου χώρου του Αιγαίου πελάγους στην Ελλάδα. Αυτή την υπεροχή της Ελλάδας, ωστόσο, προσπαθεί να ανατρέψει η Τουρκία με ιδιαίτερη έμφαση στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου μέσω της αναθεωρητικής πολιτικής της, επιδιώκοντας όχι απλώς κάποιες μεταβολές στο καθεστώς του Αιγαίου, αλλά και τη ριζική ανατροπή του γεωπολιτικού status quo. Ο διάλογος με την Τουρκία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, εμπλουτισμένος θεωρητικά με νέα θεματολογία. Εν όψει των ανοιχτών ζητημάτων και τριβών με την Τουρκία, κυρίως ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου της θάλασσας, κρίνεται επιβεβλημένη η εξέταση των κανόνων και κανονισμών που προβλέπει το διεθνές δίκαιο θαλάσσης στο Αιγαίο.⁶²

Το διεθνές δίκαιο θαλάσσης είναι υποσύνολο του δημοσίου διεθνούς δικαίου της ειρήνης. Είναι αυτοτελές και ολοκληρωμένο σώμα διεθνών κανόνων, που θεσμοθετούν, διευκρινίζουν, διευθετούν, επιλύουν και αναγνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατών στις θάλασσες και τους ωκεανούς. Στο σώμα αυτών των διεθνών κανόνων προεξέχουσα θέση έχει η σύμβαση του ΟΗΕ, για το διεθνές δίκαιο της θαλάσσης, που ολοκληρώθηκε το 1982, στο Μοντέγκο Μπέι της Τζαμάικα, η οποία έχει περιλάβει το σύνολο των προϋπαρχόντων εθιμικών και συμβατικών κανόνων, πολλούς

⁶² Ροζάκης, Χ. (2013). *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το διεθνές δίκαιο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

των οποίων βελτίωσε αλλά συγχρόνως διαμόρφωσε και εισήγαγε και νέους. Η σύμβαση του 1982 περιλαμβάνει 320 άρθρα και (9) παραρτήματα. Τον Σεπτέμβριο του 2016 είχε «κυρωθεί» από 167 κράτη, επί συνόλου 193 κρατών που απαρτίζουν τον ΟΗΕ, ώστε πλέον να θεωρείται, ότι έχει αποκτήσει δυναμική παγκόσμιας αναγνώρισεως οπότε φρονίμως είχε προβλεφθεί, ότι θα αποτελούσε τον «καταστατικό χάρτη των θαλασσών και των ωκεανών». Κύρωση της συμβάσεως σημαίνει, ότι οι διατάξεις της καθίστανται νόμος της εσωτερικής έννομης του κράτους και συνεπώς πρέπει να εφαρμόζεται ως μέρος της νομοθεσίας του. Η Ελλάδα κύρωσε τη σύμβαση 1982 με τον Ν.2321 το 1995 και η Κύπρος το 1988. Οι χώρες που δεν έχουν κυρώσει τη σύμβαση είναι η Τουρκία, η Λιβύη, το Ισραήλ και τέλος η Συρία.⁶³

Το τελευταίο διάστημα κυριαρχεί στη συζήτηση περί εξωτερικής πολιτικής, και ειδικότερα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, το ακόλουθο ερώτημα: Πρέπει η Ελλάδα να κηρύξει Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο; Βασική αφορμή αποτελεί η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην περιοχή μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ και οι εικασίες για την ύπαρξη υδρογονανθράκων και στην περιοχή μεταξύ Καστελόριζου και Κύπρου, που έχουν οδηγήσει σε προτροπές για οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου.⁶⁴ Στο σημείο αυτό ο ορισμός της ΑΟΖ κρίνεται απαραίτητος.

Η Αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ) είναι μια θαλάσσια ζώνη που περιλαμβάνει το βυθό και το υπέδαφος του βυθού(υφαλοκρηπίδα), την υπερκείμενη θαλάσσια στήλη και την επιφάνεια της θάλασσας σε μία απόσταση 200 ν. μιλίων από την ακτή. Μέσα σε αυτήν, το παράκτιο κράτος έχει αποκλειστικά δικαιώματα των πόρων του βυθού και του υπεδάφους, των αλιευμάτων που βρίσκονται στη θαλάσσια στήλη και των πηγών ενέργειας που βρίσκονται στην επιφάνεια της θάλασσας (κύματα και αέρας), όπως επίσης έχει τα δικαιώματα της προστασίας του περιβάλλοντος της περιοχής. Η ΑΟΖ θεσπίστηκε με τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας (1982) και με τον χρόνο απέκτησε εθιμική ισχύ. ΑΟΖ δικαιούνται όλα τα παράκτια κράτη και όλες

⁶³ Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών. (2017). *Ανατολική Μεσόγειος Παρόν και Μέλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα. Σελ. 215-216.

⁶⁴ ΕΛΙΑΜΕΠ, στο ίδιο βιβλίο, σελ. 221.

οι ακτές, είτε είναι ηπειρώτικες, είτε είναι νησιώτικες. Το άρθρο 121 της σύμβασης προσδιορίζει με σαφήνεια το δικαίωμα στην ΑΟΖ των νησιών, όπως και το δικαίωμα να απολαμβάνουν όλες τις υπόλοιπες θαλάσσιες ζώνες. Για να υπάρχει ΑΟΖ όμως, πρέπει να κηρυχθεί. Με την κήρυξη εννοούμε την πράξη εσωτερικού δικαίου, η οποία εκφράζει τη βούληση του παράκτιου κράτους να αποκτήσει ΑΟΖ. Η οριοθέτηση της ΑΟΖ δεν διαφέρει ουσιαστικά από την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Κατά τη νομολογία του διεθνούς δικαστηρίου τρία είναι τα στάδια της οριοθέτησης: 1) μια προσωρινή μέση γραμμή (ή γραμμή ίσης απόστασης) 2) μια αναζήτηση των ειδικών περιστάσεων στην περιοχή της οριοθέτησης και 3) προσαρμογή της μέσης γραμμής στη βάση των τελευταίων. Το τελευταίο στάδιο είναι το στάδιο της επαλήθευσης του δικαίου αποτελέσματος της οριοθέτησης, κάτι που απαιτεί το σχετικό άρθρο της σύμβασης (Άρθρο 74. Παρ 1).⁶⁵

⁶⁵ ΕΛΙΑΜΕΠ, στο ίδιο βιβλίο, σελ. 222.

Ελληνική εξωτερική πολιτική- Ζήτημα ΑΟΖ

Η διατιθέμενη θαλάσσια έκταση της λεκάνης της Νοτιοανατολικής Μεσογείου δεν επαρκεί για την ανακήρυξη και υιοθέτηση ΑΟΖ. έκτασης 200 ναυτικών μιλίων από την Ελλάδα, όπως προβλέπεται ως μέγιστο όριο από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, παρόλο που η χώρα έχει υπογράψει και επικυρώσει την προαναφερθείσα σύμβαση. Συνεπώς, η Ελλάδα μπορεί μόνο να ανακηρύξει και να υιοθετήσει μικρότερη σε εύρος ΑΟΖ, σύμφωνα με την αρχή της μέσης γραμμής/ίσης απόστασης.⁶⁶ Ωστόσο, παρά τη γεωγραφική συνέχεια που προσδίδεται στο Αιγαίο Πέλαγος λόγω της ύπαρξης νησιών, αυτή ακριβώς η γεωγραφική κατανομή επηρεάζει την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών.⁶⁷

Αδιαμφισβήτητα, το Καστελόριζο αποτελεί το κλειδί για την οριοθέτηση της ελληνικής ΑΟΖ., καθώς πρόκειται για ένα κατοικημένο νησί με οικονομική δραστηριότητα, και, συνεπώς, επιτρέπει νομικά την υιοθέτηση ΑΟΖ. Επιπλέον, σύμφωνα με την αρχή της μέσης γραμμής/ίσης απόστασης, το Καστελόριζο εξασφαλίζει την επαφή της ελληνικής με την κυπριακή ΑΟΖ., μετατρέποντας, ουσιαστικά, το μεγαλύτερο μέρος του Αιγαίου σε ελληνική ΑΟΖ.

Ωστόσο, το γεγονός πως η Τουρκία ούτε έχει υπογράψει ούτε έχει επικυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 δεν αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για τη θέσπιση τουρκικής ΑΟΖ στη Μαύρη Θάλασσα, με βάση τη μέθοδο της μέσης γραμμής, κατόπιν συμφωνίας αρχικά με τη Σοβιετική Ένωση, και στη συνέχεια με τη Ρουμανία. Ωστόσο, σχετικά με την υιοθέτηση ΑΟΖ. από το ελληνικό κράτος, η Τουρκία διατείνεται πως ορθότερο τρόπο για τον εν λόγω καθορισμό αποτελεί η αρχή της ευθυδικίας.⁶⁸ Επιπλέον, η Τουρκία δεν αναγνωρίζει τα ελληνικά δικαιώματα για υιοθέτηση ΑΟΖ. στα Δωδεκάνησα και στην Κρήτη, αποτρέποντας έτσι τη

⁶⁶ Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α., (2013). *Δίκαιο της Θάλασσας*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 208-209.

⁶⁷ Ροζάκης, Χ., 2013. *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το διεθνές δίκαιο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 36-39/.

⁶⁸ Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α.,ό.π.,σελ. 32.

δημιουργία ελληνικών θαλάσσιων ζωνών συνδεδεμένων με την τουρκική και αιγυπτιακή ΑΟΖ., αντίστοιχα.⁶⁹

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η θέσπιση της ΑΟΖ. μπορεί να χαρακτηριστεί ως μείζονος οικονομικής σημασίας ζήτημα, δεδομένης της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης. Η οριοθέτηση και συνεπακόλουθη εκμετάλλευση της ΑΟΖ. από το ελληνικό κράτος θα επέφερε μεταβολή στην κατανομή της ισχύος, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η δυνατότητα για εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου της περιοχής και, συγκεκριμένα, των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων θα συνέβαλε στην οικονομική, αλλά και γενικότερη ανάπτυξη και αναβάθμιση της χώρας. Με άλλα λόγια, το εν λόγω γεγονός θα μπορούσε να σημάνει την αύξηση της ισχύος της Ελλάδας, η οποία, δεδομένης της γεωστρατηγικής της θέσης, θα αποκτούσε συγκριτικό πλεονέκτημα υπέρ της Τουρκίας. Επιπροσθέτως, η δυνατότητα της χώρας να διαδραματίσει καίριο ρόλο στον ενεργειακό χάρτη της περιοχής επισημαίνεται το ενδεχόμενο δημιουργίας αγωγού μεταξύ Ισραήλ, Κύπρου και Ελλάδας, χωρίς την παρέμβαση της Τουρκίας δεν αποκλείεται να καταστήσει την Ελλάδα όχι μόνο ανεξάρτητη ενεργειακά, αλλά και αναπόσπαστο μέρος του διεθνούς ενεργειακού τοπίου.⁷⁰

⁶⁹ Ροζάκης, Χ., ό.π., σελ. 43.

⁷⁰ Καρακωστανόγλου, Β., 2001. *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη στο Νέο Δίκαιο Θάλασσας. Το νομικό καθεστώς με έμφαση στην αλιεία*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας. Σελ. 381.

Οι τουρκικές θέσεις για την οριοθέτηση ΑΟΖ.

Αναφορικά με το διεθνές δίκαιο, βασιζόμενη στις αρχές του Κεμαλισμού και υιοθετώντας μια στάση «σκληρής ισχύος» λόγω της στρατιωτικής της υπεροχής, η Τουρκία παραβίαζε συστηματικά το διεθνές δίκαιο και αμφισβητούσε πεισματικά το κύρος μια πληθώρας διεθνών διακανονισμών, συμφωνιών και συνθηκών. Τα δύο πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της συμπεριφοράς είναι η άρνηση της Τουρκίας να υπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της θάλασσας του 1982 και η άρνηση της να επιτρέψει στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης να δικαιοδοτήσει σχετικά με τις διεκδικήσεις της στο Αιγαίο. Παράλληλα, η τουρκία επιμένει στη διατήρηση του δικαιώματος χρήσης βίας (όπως έκανε στην περίπτωση της Κύπρου το 1964 και το 1974) και απειλής χρήσης βίας (όπως στην περίπτωση που η Ελλάδα ασκήσει το νόμιμό της δικαίωμα να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σύμφωνα με τη σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας).⁷¹

Σύμφωνα με επίσημη τοποθέτηση της τουρκικής κυβέρνησης, τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία, ως παράκτια κράτη, φέρουν αξιώσεις επί του Αιγαίου Πελάγους. Οι εν λόγω αξιώσεις περιλαμβάνουν ζητήματα ασφάλειας και οικονομίας, καθώς και κάθε άλλου είδους αναγνωρισμένα από το διεθνές δίκαιο δικαιώματα.

Η Τουρκία υποστηρίζει πως η αιγιαλίτιδα ζώνη δεν πρέπει να ξεπερνά το όριο των 6 ναυτικών μιλίων. Για τον λόγο αυτό, αναγνωρίζει αιγιαλίτιδα ζώνη 6 ναυτικών μιλίων στα νησιά της Καρπάθου, της Ρόδου και του Καστελόριζου, χωρίς, ωστόσο, να αναγνωρίζει ούτε ΑΟΖ. ούτε υφαλοκρηπίδα σε αυτά. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την τουρκική πλευρά, το Καστελόριζο δεν βρίσκεται στο Ανατολικό Αιγαίο, αλλά στη Μεσόγειο πρόταση που αποδεικνύει πως θεμέλιο λίθο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αποτελεί η επεκτατική βλέψη της κυβέρνησης, με σκοπό την αναβάθμιση της ισχύος και της γεωστρατηγικής σημασίας της χώρας στην περιοχή. Αντίθετα, η Τουρκία

⁷¹ Τριανταφύλλου, Δ. & Φωτίου, Ε., ό.π., σελ. 221.

αναγνωρίζει την ύπαρξη μικρής έκτασης ΑΟΖ. στο βόρειο τμήμα της Κρήτης, καθώς και μεγαλύτερης έκτασης ΑΟΖ στο σημείο που εφάπτεται της αντίστοιχης αιγυπτιακής.⁷²

Ωστόσο, οι ανωτέρω θέσεις της Τουρκίας χαρακτηρίζονται από έλλειψη νομικού ερείσματος καθώς η θέσπιση της ΑΟΖ δεν προσφέρει επιπρόσθετη υποστήριξη στο ζήτημα των νησιών. Επιπλέον, η έννοια της υφαλοκρηπίδας, σύμφωνα με το άρθρο 121 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, αλλά και τη νομολογία του Δ.Δ.Χ., αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα κάθε νησιού, συμπεριλαμβανομένων των προαναφερθέντων.⁷³

Η εν λόγω πολιτική της Τουρκίας βασίζεται σε παράγοντες σχετιζόμενους ως επί το πλείστον με την αλιεία. Συγκεκριμένα, καθώς η Τουρκία δεν αποτελεί κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), δεν ακολουθεί τους κανονισμούς της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής με τους οποίους οφείλει να συμμορφώνεται η Ελλάδα, ως κράτος-μέλος της Ε.Ε..⁷⁴ Συνεπώς, με την υιοθέτηση ελληνικής ΑΟΖ, η Τουρκία ενδέχεται να αντιμετωπίσει αρνητικές συνέπειες στα συμφέροντά της, αναφορικά με την αλιεία στο Αιγαίο Πέλαγος, αλλά και να αποκτήσει σημαντικό μερίδιο επί της περιβαλλοντικής ρύπανσης της Μεσογείου.⁷⁵

Επίσης, η υιοθέτηση ελληνικής ΑΟΖ στο Αιγαίο δημιουργεί μια επιπρόσθετη παράμετρο για επίκληση των αντιστοίχων διατάξεων της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, σχετικά με την πρόσβαση της Π.Γ.Δ.Μ., ως περικλειστού κράτους, σε πλεόνασμα του επιτρεπόμενου αλιεύματος.⁷⁶ Συνεπώς, η

⁷² Καρυώτης, Θ., 2014. *Η ΑΟΖ της Ελλάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη. Σελ. 193.

⁷³ Ροζάκης, Χ., ό.π., σελ. 27-28.

⁷⁴ Η ευρωπαϊκή κοινότητα έχει δημιουργήσει μια κοινή αλιευτική πολιτική για τα κράτη-μέλη της η οποία πρέπει να εφαρμόζεται από τα τελευταία για την καλύτερη διατήρηση και διαχείριση των αλιευτικών πόρων τους. Λαμβάνονται μέτρα περιορισμού της αλιευτικής δραστηριότητας, θεσπίζει κανόνες χρησιμοποίησης πόρων, ειδικές διατάξεις για την παράκτια αλιεία και μέτρα εποπτείας.

⁷⁵ Καρυώτης, Θ., στο ίδιο, σελ. 156-158.

⁷⁶ Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α., ό.π., σελ. 208-209.

θέσπιση ΑΟΖ στο Αιγαίο Πέλαγος ενδέχεται να φέρει στο προσκήνιο το ζήτημα της άσκησης αλιευτικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, ενισχύοντας έτσι την πεποίθηση της τουρκικής πλευράς περί συνεκμετάλλευσης της ίδιας θαλάσσιας περιοχής.⁷⁷

Ως μια εξαιρετικά ιδιάζουσα περίπτωση, με αξιοσημείωτες πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις, η περίπτωση της ελληνοτουρκικής διένεξης περιλαμβάνει μια συνεχώς διευρυνόμενη ατζέντα ζητημάτων σχετικών με τη ρύθμιση των θαλασσιών ζωνών, και χρήζει ιδιαίτερης διπλωματικής προσέγγισης.

Αν και το Αιγαίο αποτελεί ημίκλειστη θάλασσα, απαιτώντας την πρότερη συγκατάθεση του όμορου παράκτιου κράτους για την επέκταση των θαλασσιών ζωνών, δεν υπάρχει κανένας περιορισμός ως προς τα δικαιώματα και τη φύση αυτών, ούτε καμιά διαφοροποίηση αναφορικά με τις θαλάσσιες ζώνες τις οποίες μπορούν να θεσπίσουν τα παράκτια κράτη. Συνεπώς, τα επιχειρήματα της Τουρκίας περί χαρακτηρισμού του Αιγαίου ως ημίκλειστης θάλασσας δεν υφίστανται επέκταση σε τομείς συνεκμετάλλευσης του υποθαλάσσιου πλούτου της περιοχής, πόσο μάλλον σε ζητήματα εθνικής κυριαρχίας.⁷⁸

Οι προσπάθειες της τουρκικής πλευράς για την αύξηση της τοπικής και περιφερειακής ισχύος της ανατροφοδοτούν τον ανταγωνισμό όχι μόνο στην περιοχή, αλλά και σε ολόκληρο το διεθνές σύστημα. Η Τουρκία, άλλωστε, φαίνεται πως στοχεύει στην αναθεώρηση του παρόντος status quo για την εξυπηρέτηση των εθνικών της συμφερόντων, τα οποία θα πληγούν ανεπανόρθωτα σε περίπτωση καθορισμού της ελληνικής ΑΟΖ. Ο χρόνος έχει αποδειχθεί πως είναι ο καλύτερος σύμμαχος, αφού η Τουρκία επέτυχε, προς το παρόν, τη γεωστρατηγική ενίσχυσή της στην περιοχή.

Συνεπώς, η υιοθέτηση μιας ανεξάρτητης, πιο δυναμικής και πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής κρίνεται επιτακτική για την Ελλάδα, με κύριο στόχο πάντα την

⁷⁷ Kariotis, T., (1990). *The case for a Greek Exclusive Economic Zone in the Aegean Sea*. Marine Policy, pp. 23.

⁷⁸ <http://old.turkmas.uoa.gr/mazissite/greekpubs/Mazis-aoz.pdf>.

προστασία των εθνικών συμφερόντων της χώρας. Η συνέχιση του παρόντος προσανατολισμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία χαρακτηρίζεται από τον κατευνασμό των τουρκικών διεκδικήσεων, μπορεί να εκληφθεί και ως αδυναμία της ελληνικής πλευράς να υπερασπιστεί τα κυριαρχικά της δικαιώματα, εφόσον τόσο η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας όσο και η ανακήρυξη της ΑΟΖ αποτελούν αδιαμφισβήτητα κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας, σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές του διεθνούς δικαίου.⁷⁹

⁷⁹<https://powerpolitics.eu/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7/>.

Υδρογονάνθρακες στην Κύπρο: πολιτική Τουρκίας

Η Γεωστρατηγική σημασία της Κύπρου είναι τέτοια που κατά τον Νταβούτογλου «δε μπορεί να παραβλεφθεί από κανένα κράτος που θέλει να έχει περιφερειακή και παγκόσμια επιρροή». Αυτή η θέση είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιδίωξης ηγεμονίας της Τουρκίας. Όμως το περιεχόμενο του ηγεμονικού ρόλου που διεκδικεί το ΑΚΡ διαφοροποιείται από αυτόν που πιθανόν να διεκδικούσαν προηγούμενες κυβερνήσεις. Σύμφωνα με τη νέα αυτή αντίληψη, η εθνική ασφάλεια της Τουρκίας σε σχέση με την Κύπρο δεν αντιμετωπίζεται αποκλειστικά και μόνο με στρατιωτικούς όρους. Η κατανόηση της σημασίας του νησιού δεν ταυτίζεται πλέον με το status quo 1974. Αντίθετα, η εθνική ασφάλεια της Τουρκίας σε ό,τι αφορά την ανατολική μεσόγειο και άρα και την Κύπρο διευρύνεται σε τομείς όπως η οικονομική, εμπορική και ενεργειακή ενσωμάτωση. Έτσι το ΑΚΡ επιδιώκει να ξεδιπλώσει μια ολοκληρωμένη στρατηγική που να αλλάζει το status quo και να μετατρέπει την Κύπρο σε ένα ακόμα πεδίο ανάδειξης της Τουρκίας σε δύναμη ενσωμάτωσης και άρα συνεχούς «εμπορευματοποίησης» της ευρύτερης περιοχής. Με λίγα λόγια η Τουρκία επιδιώκει να αναπαράγει τον ρόλο ενός «εμπορικού κράτους» ως κράτους φορέα των νεοφιλελεύθερων αξιών στην Ανατολική Μεσόγειο. Με αυτόν τον τρόπο η αναδιάρθρωση του κυπριακού χώρου και ιδιαίτερα των δομών εξουσίας των βορείων περιοχών του νησιού συμπεριλαμβάνει σε ένα μεγάλο βαθμό τα στοιχεία της τουρκικής «ήπιας» ισχύος.⁸⁰

Η μοίρα της Κύπρου έχει για άλλη μια φορά εισέλθει στην περιφερειακή ατζέντα με την ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου στα ανοιχτά του νησιού, όπου μόνο η Κύπρος έχει δικαίωμα να κάνει γεωτρήσεις (ΑΟΖ). Η συνεργασία μεταξύ του Ισραήλ και της Κύπρου στο ζήτημα της ενέργειας αντιμετωπίζεται με δυσάρεσκα από την Τουρκία. Η Άγκυρα αμφισβητεί το αποκλειστικό δικαίωμα της κυβέρνησης της δημοκρατίας της Κύπρου να κάνει χρήση των ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων ή να παραχωρήσει δικαιώματα γεώτρησης στην ΑΟΖ της. Σύμφωνα με την Άγκυρα, η υπό τουρκική κατοχή περιοχή στη βόρεια Κύπρο (ΤΔΒΚ) έχει ίσα δικαιώματα στην εκμετάλλευση αυτών των φυσικών πόρων. Σε μια συμφωνία που υπογράφηκε πρόσφατα μεταξύ της Τουρκίας και

⁸⁰ Τζιάφρας, Ζ. & Μούδουρος, Ν., στο ίδιο, σελ. 120-121.

της ψευδοκυβέρνησης του βόρειου κατεχόμενου τμήματος του νησιού, η τελευταία παραχώρησε δικαιώματα εξόρυξης σε μια τουρκική εταιρεία. Αυτές οι παραχωρήσεις έχουν συνοδευτεί από απειλές του τούρκου πρωθυπουργού να χρησιμοποιήσει το τουρκικό πολεμικό ναυτικό και την πολεμική αεροπορία για να προστατεύει τα τουρκικά ερευνητικά σκάφη στην περιοχή. Οι Τούρκοι ισχυρίζονται ότι δεν θα πρέπει να γίνουν ενέργειες που θα οξύνουν το πρόβλημα της Κύπρου και θα καταστήσουν δυσκολότερη την επίλυση του σύμφωνα με την Άγκυρα, το ζήτημα της γεώτρησης για ενεργειακούς πόρους στην ανατολική μεσόγειο εντείνει το πρόβλημα και εμποδίζει την επίλυση του, προτού οι δυο πλευρές στην Κύπρο μπορέσουν να καταλήξουν σε συμφωνία.⁸¹

Η επιδίωξη της Τουρκίας είναι η μεγάλη λεκάνη του Ηροδότου νοτιανατολικά της Κρήτης στην ανατολική μεσόγειο. Η περιοχή που εμπίπτει και στην ελληνική ΑΟΖ, δεν έχει προκηρυχτεί λόγω και την διεκδίκησης από την Τουρκία. Η λεκάνη έχει μεγάλο πάχος ιζημάτων που είναι γεωλογική μήτρα γένεσης υδρογονανθράκων. Η ύπαρξη στρώματος υπερκείμενων αλατιών αποτελεί όρο στεγανότητας των κοιτασμάτων . Ο διαφανόμενος στόχος της Τουρκίας είναι να καρπωθεί το μεγαλύτερο δυνατό τμήμα της λεκάνης του Ηροδότου, περιορίζοντας στο ελάχιστο την ελληνική ΑΟΖ νοτίως του Καστελόριζου με τα σημαντικά αποθέματα ιδρυτών. Επιπλέον να αμφισβητήσει τα τεμάχια με αριθμό 3, 4, 5 και εν μέρει 7, που προκήρυξε η Κυπριακή δημοκρατία (στο μικρό τμήμα της λεκάνης του Ηροδότου που της αναλογεί).Όχημα υλοποίησης της στρατηγικής είναι η αυθαίρετη παραχώρηση στην κρατική της εταιρεία ΤΡΑΟ μεγάλων θαλάσσιων τεμαχίων που επικαλύπτουν αντίστοιχα της Κυπριακής δημοκρατίας. Ότι έγινε το 1973 στο Αιγαίο, το ίδιο επαναλαμβάνεται σήμερα στην ανατολική μεσόγειο. Δεν θα αποτελέσει έκπληξη αν, στα πλαίσια διαπραγμάτευσης ενός μελλοντικού package deal, η Τουρκία εμφανίσει ελαστικότητα στην οριοθέτηση στο Αιγαίο και ακαμψία στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου τα δυνητικά μεγέθη των κοιτασμάτων είναι σαφώς μεγαλύτερα.⁸²

⁸¹ Κουσκουβέλης, Η., κ.ά, σελ. 114-115.

⁸² ΕΛΙΑΜΕΠ, στο ίδιο βιβλίο, σελ 315.

Λύση στο κυπριακό;

Η διείσδυση ενεργειακών κολοσσών στην κυπριακή αποκλειστική οικονομική ζώνη αυξάνει τη γεωπολιτική αξία αλλά και τις οικονομικές προοπτικές της κυπριακής δημοκρατίας. Η σωστή διαχείριση των νέων δεδομένων θα ενισχύσει τη διαπραγματευτική θέση της χώρας στα ζητήματα που εφάπτονται με το κυπριακό πρόβλημα λύση στο Κυπριακό θα εξασφάλιζε, πιθανότατα, σταθερότητα στην περιοχή, γεγονός πολύ σημαντικό για τέτοιου είδους μεγάλες ενεργειακές επενδύσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Κύπρος προχώρησε σε οριοθέτηση της ΑΟΖ της με την Αίγυπτο το 2003, με το Λίβανο το 2007 και με το Ισραήλ το 2010. Όλες οι οριοθετήσεις έγιναν σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, βάσει του κανόνα της μέσης γραμμής. Το γεγονός αυτό ουδέποτε αποδέχτηκε η Τουρκία, η οποία, μάλιστα, προσπάθησε παλαιότερα να δημιουργήσει σκηνικά έντασης, στέλνοντας το ερευνητικό σεισμογραφικό σκάφος Barbaros στην εν λόγω περιοχή.

Παρόλο που μπορεί να γίνει αναμφίβολα αποδεκτό ότι η ανάγκη για σταθερότητα στην περιοχή, σε συσχετισμό με τις ενεργειακές συμφωνίες, ασκεί πίεση στην Κυπριακή κυβέρνηση για επίτευξη συμφωνίας για το Κυπριακό, οι έρευνες για φυσικό αέριο των 6 μεγάλων εταιρειών (της αμερικανική Exxon Mobil, της καναρινής QPI, της γαλλικής Total και της ιταλικής ENI) δεν φαίνεται να επηρεάζονται. Θα πρέπει να διατηρηθεί η ισορροπία μεταξύ οικονομικών και εθνικών συμφερόντων, τα οποία δεν φαίνεται να συμβαδίζουν πάντα.

Πολλοί, μάλιστα, θεωρούν ότι η ύπαρξη των έξι αυτών κολοσσών συνεπάγεται τη δυνατή παρουσία Αμερικανών, Γάλλων, Ιταλών και Καταριανών και, άρα, θα μπορούσε να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα στις επιθετικές διαθέσεις της Άγκυρας. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην εμπλοκή της Exxon mobil, που είναι η μεγαλύτερη εταιρεία έρευνας, εξόρυξης και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στον κόσμο, αλλά και της Qatar petroleum international που είναι η μεγαλύτερη στην υγροποίηση φυσικού αερίου.

Αντίθετα, η πιθανότητα να μη βρεθεί κάποια λύση δεν φαίνεται να αποτελεί αντικίνητρο για τις 6 εταιρείες-κολοσσούς, ώστε να μην επενδύσουν στην περιοχή.⁸³

⁸³ <http://www.kathimerini.gr/889941/article/epikairothta/politikh/oi-energeiakoi-kolossoi-sthn-kypriakh-aoz>

Τελικά συμπεράσματα

Καθίσταται σαφές ότι η σημασία κήρυξης αποκλειστικής οικονομικής ζώνης είναι μεγάλη δεδομένου ότι συνιστά εκείνη τη θαλάσσια ζώνη που χορηγεί κυριαρχικά δικαιώματα στα παράκτια κράτη όχι μόνο όσον αφορά το έδαφος και το υπέδαφος αλλά και τα υπερκείμενα ύδατα. Οι πρόσφατες εξελίξεις που συντελούνται και η υπόθεση εύρεσης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην κυπριακή ΑΟΖ έχουν δημιουργήσει πιο έντονα από ποτέ την ανάγκη καθορισμού των αποκλειστικών ζωνών της Κύπρου και τη Ελλάδος. Η υπόθεση των υδρογονανθράκων είναι σε θέση τόσο να δημιουργήσει νέες προοπτικές και επιδιώξεις στην περιοχή όσο και να μεταβάλλει δραστικά το status quo. Σε κάθε περίπτωση κρίνεται απαραίτητο να προωθεί από μεριάς Κύπρου και Ελλάδας η οριοθέτηση του νοτιοανατολικού τμήματος της ελληνικής ΑΟΖ ενός ενιαίου στρατηγικού δρόμου μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου. Εν κατακλείδι στην εργασία αυτή μελετήθηκαν οι άξονες και οι παράγοντες της εξωτερικής πολιτικής προκειμένου να εξηγήσουν την συμπεριφορά της ελληνικής και τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Ακόμα μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή δόθηκε έμφαση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις οι οποίες κατανοήθηκαν τόσο στο εξωτερικό περιβάλλον του κάθε ενός κράτους όσο και στο εσωτερικό. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στις βασικές επιδιώξεις στο αιγαίο από πλευράς Ελλάδας και από πλευράς Τουρκίας καθώς και στην σχέση των δυο αυτών χώρων με τις ΗΠΑ και το NATO. Τέλος στο τελευταίο κεφαλαίο της εργασίας αναπτύχθηκαν οι κανόνες του διεθνούς δικαίου της θάλασσας με σκοπό να υπογραμμιστεί η σημασία διακήρυξης ΑΟΖ ανάμεσα στα ενδιαφέροντα κυρίαρχα κράτη.

Βιβλιογραφία

Ξένη Βιβλιογραφία

1. Acer, Y. *The Aegean maritime disputes and international law*. Ashgate Publishing Ltd, 2003.
2. Hale., W. Η Τουρκία και η Δύση μετά τον Ψυχρό Πόλεμο ΙΙ. Στο Α. Δεριζιώτης (Επιμ), *Τουρκική εξωτερική πολιτική 1774-2000. Μτφρ. Βασιλάκη Ρ. και Σφυρόερα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο, 2016.
3. Herz, H. J., *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. *World Politics*, 1950.
4. Heywood, A., *Διεθνείς σχέσεις και πολιτική στην παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2013.
5. Kariotis, T., *The case for a Greek Exclusive Economic Zone in the Aegean Sea*. *Marine Policy*, 1990.
6. Morgenthau, H., *Politics among nations*. New York: Knopf, 1948.
7. Rosenau, J.N., *The Scientific Study of Foreign Policy*. New York: The Free Press, 1971.
8. Tsakonas, P., *The security Dilemma in Greek-Turkish relations: Theory and practice Hellenic Studies/Etudes Helleniques*. Vol. 9. No 2, 2001.
9. Yenigün, C. *Aegean Maritime Boundaries: Issues and Solutions*. *Turkish Review of Balkan Studies*, 2001.

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Βαρβαρούσης, Π., *Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική πολιτική στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2004..
2. Βοσκόπουλος, Γ., *Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Εκφάνσεις Ισχύος αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.
3. Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και εξωτερικής πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό. Στο Θ. Ντόκος (Επιμ), *Λευκή Βίβλος για την ελληνική εξωτερική πολιτική Άμυνα και Ασφάλεια: Προκλήσεις, ευκαιρίες και προτάσεις πολιτικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2016.

4. Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών. *Ανατολική Μεσόγειος Παρόν και Μέλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα, 2017.
5. Ιωάννου, Κ. & Στρατή, Α., *Δίκαιο της Θάλασσας*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013.
6. Καρακωστόνογλου, Β., *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη στο Νέο Δίκαιο Θάλασσας. Το νομικό καθεστώς με έμφαση στην αλιεία*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας, 2001.
7. Καρυώτης, Θ., *Η ΑΟΖ της Ελλάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2014.
8. Κουσκουβέλης, Η., *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004.
9. Κουσκουβέλης, Η., Μάζης, Ι., Nachmani, Α., Ραπτόπουλος, Ν., Καλεντερίδης, Σ., Λίτσας, Σ. & Ήφαιστος, Π.. Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των οθωμανικών προσανατολισμών: Μια ενδοσκόπηση στο στρατηγικό βάθος. Στο Η. Κουσκουβέλης & Σ. Λίτσας (Επιμ). *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2013.
10. Μηναγιάς, Δ. Χ., *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις ΤΟΥΡΙΚΗ, 2010.
11. Νέδος, Β., (2017,13 Μαρτίου). Τουρκικοί ισχυρισμοί για το Αιγαίο. *Η Καθημερινή*. 26 Ιανουαρίου 2018, από <http://www.kathimerini.gr/900127/article/epikairothta/politikh/toyrkikoi-isxyrismoι-gia-to-aigaio>.
12. Ροζάκης, Χ. *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το διεθνές δίκαιο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2013.
13. Συρίγος, Α, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015.
14. Τζιάρρας, Ζ. & Μούδουρος, Ν., *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο: Ιδεολογικές όψεις εξωτερικής πολιτικής*. Αθήνα: Εκδόσεις ΤΟΥΡΙΚΗ, 2016.
15. Τριανταφύλλου, Δ. & Φωτίου, Ε., *Τουρκική εξωτερική πολιτική την εποχή του ΑΚΡ*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2010.
16. Τσάκωνας, Π., *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: Μια συνολική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2003.

Ιστοσελίδες

1. Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο εξωτερικών, Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.
2. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ελσίνκι , Συμπεράσματα της προεδρίας, (1999), http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/hel1_el.pdf.
3. Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο εξωτερικών, Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, <http://www.mfa.gr/kypriako/>.
4. Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο εξωτερικών, Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων , Ελληνοτουρκική διαφορά ως προς την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/oriothetisi-yfalokripidas.html>.
5. Επεξήγηση της Ελληνοτουρκικής διαφοράς στο Αιγαίο, Υφαλοκρηπίδα: Στρατηγικής Σημασίας, (2017), <https://www.thinknews.gr/projects/epexigisi-tis-ellinotourkikis-diaforas-sto-egeo/yfalokripida-stratigikis-simasias/>.
6. Ioannidis, N., (2014), The continental Shelf Delimitation Agreement Between Tuerky and “ TRNC”, <https://www.ejiltalk.org/the-continental-shelf-delimitation-agreement-between-turkey-and-trnc/>.
7. Μάζης, Θ.Ι., Σγούρος, Γ., (2011), Η Ελληνική ΑΟΖ και το Καστελόριζο, Αρχές μια Γεωπολιτικής Ανάλυσης, <http://old.turkmas.uoa.gr/mazissite/greekpubs/Mazis-aoz.pdf>.
8. Καραμανλή, Α., (2017), Διεκδικήσεις στο Αιγαίο: Αναζήτηση της Ειρήνης ή Ακήρυχτος Πόλεμος, <https://powerpolitics.eu/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7/>
9. Έλλης, Α., (2017), Οι ενεργειακοί κολοσσοί στην κυπριακή ΑΟΖ, <http://www.kathimerini.gr/889941/article/epikairothta/politikh/oi-energeiakoi-kolossoi-sthn-kypriakh-aoz>